

Gusp. Vasilčin Ján

BIŠNUVENETE I TEJNATA ČARKVA

Gusp. Vasilčin Ján
parok-dekán

BIŠNUVENETE I TEJNATA ČARKVA

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
JÁN, VASILČIN

Bišnuvenete i tejnata čarkva / Vasilčin Ján. –
Timișoara: Brumar, 2004
ISBN 973-602-059-2

726.54(498 Dudeștii Vechi)

Foto MOLDOVAN: coperta 4, pag. 4, 39 și 70.

© Copyright, 2004, Editura Brumar

Toate drepturile asupra acestei ediții sunt rezervate.

Reproducerea integrală sau parțială, pe orice suport,
fără acordul scris al editurii este interzisă.

Tipar: BRUMAR, România, Timișoara

300115 Pestalozzi nr. 22

tel./fax: +40-256-203 934

e-mail: office@brumar.dnttm.ro

U v o d

Čeleka pu négvite právbi pukáži kakva vrednus ima. Istu na tozi náčin možimi da sapćásami či i idno društvu hora ali idin nárud kakva vrednus ima gá vidimi unezi raboti, kujatu gji-j naprávil u idno po-dalgju ali po-kasu vreme.

I nija balgarete-palcene ud Banáta smi naprávli nekolku raboti kujatu sa hubanći i vredni za spumenevanji. Ud megju teze raboti idnata ij čarkvata ud Stár Bišnov.

Gá puglademi na hubankata gulema čarkva ud Bišnov krénimi da se pitami kaće sa bli kadarni nášte prededve da nanisat tolkuse čarmidi i darvu i da prejémat taze tažka rabota, da izgradat takvaze gulema i hubanka čarkva? Taze čarkva pukázva za istu kakva gulema vera sa imáli nášte prededve i kakvi álduve sa bli kadarni da prejémat sám za da naprávat neštu čudésnu i hubanku.

Taze čarkva za istu pukázva gulemata vera, izdarželivus, nastojnus, rabutlivus i marlivus na nášte prededve i na toze nárud. Da smi falosi na nášte prededve i da smi falosi i na tuj či se daržimi vaz idin takaze nárud. I za tuj da se trudimi da smi dustojni naslidnici na teze čudésni hora.

Nášta bišnovska čarkva ij 200 gudišna. Istorika Szentkláray, u négvata kniga, kujatu ja-j pisal za paraćijte ud nášta biskupuja, ubázde za čarkvata ud Bišnov: "Ij

redka unazi čarkva ud nášta biskupija, kujatu moži da se naspuredi s Bišnovskata čarkva". Spured taze hubankata čarkva sa mu spumenevali, mu spumenevat i za mu spumenevat u Banáta.

Mlogije ud megju unezi, kujatu se zapuznájat s nám palćenete homa sapćásat či smi bli kadarni da naprávimi, hubanći cenuviti i izvanredni raboti pa za tuj bi blo hubeve i nija balgarete-palcene ud Stár Bišnov da si puznávami i cenimi unuj, kujétu ij hubavu i hubanku. Taze kniga u teze raboti išti da mu pumogni; da znájmi náj-parenj kakvi smi i kaće se-j izgradila bišnovskata čarkva. U listáta na taze kniga za spumenémi kako ubázdet stárite zabelezani raboti za nám bišnuvenete i posle kaće sa se udlačli nášte prededve da izgradat i da ućičat taze hubankata čarkva i ištimi da vazdignimi kuja sa unezi personi na kujatu možimi da zafálemi či čarkvata se-j naprávla i uredila. U parvija del na knigata za hurtuvami za bišnuvenete i za spumenémi kakaj nárud sa i kako sa zabelezali za tej u stárotu vreme i kaće sa stignali u Bišnov. U drugjija del za upišimi čarkvata i usubitu kaće se-j izgradila, kuja i gá sa ja ućičli i dumestvali.

Stár Bišnov, na Nebuuznásenjétu na Blažénata Divica Marija, 2004.

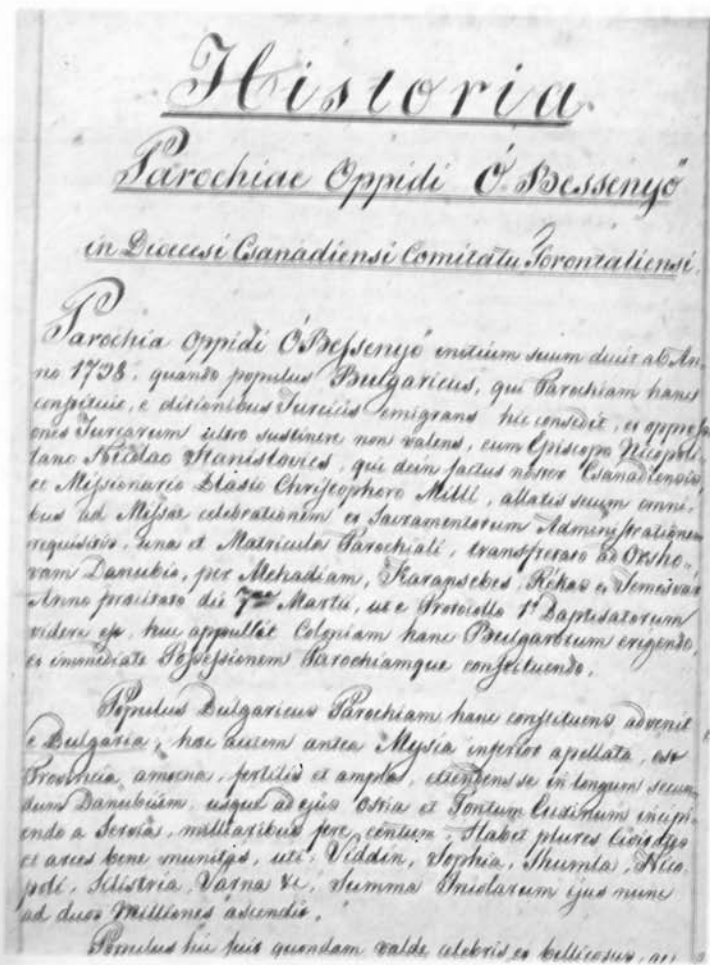
Gusp. Vasilčin Ján
parok-dekán

I del: Bišnuvenete

Ud di se vlečat Bišnuvenete

U paračijata ud Stár Bišnov se namerva idna kniga napisana s rakata, kujatu se zvě “Historia domus”. U taze kniga sa zabelezali, još u vremeto sled zasělvanjětu na naše prededve u Banáta, idnija raboti ud menatotu, kujatu sa svazani s bišnuvenete. U taze kniga ij napisanu či : “pu kacětu pántat stárite” naše prededve sa ud Bulgárija i se vlečat ud seláta ud vaz Nikopol, ud Belene, Brežene (Lažene sigá Málčik) Trančevica, Svištov...”¹ Teze nekolku punktve zlamenuvat pu zákunete na pisanjětu či i ud drugijje selá, kujatu sa blizu du gore spumenatite. Náj-blizu du Belene ij Oreš. Teze sate selá se namervat na noštnata starna na Bulgárija, pukraj Dunava.

(¹ Historia domus pag.17)

Kakva nácja sa bli stanovnicite na teze selá

Za teze selá i za nám stanovnicite na Bišnova sa se napisali za dosta mlogu knjigi i mlogijje istensć istorici sa se ukupirvali sas stanovnicite na teze selá i s tejnotu menatu. Sekuj ud teze pisátele ij imál négvata miselj, négvotu videnj u svazka s nacionálnusta na toze nárud i taj sa se ubázdeli i puddarželi različni miselj. Tuj u

sébe si ij hubeve da se razgladet rabotite ud po-više starni sám či nija treba da udsadimi či kuja sa istensćite.

Gá počnimi da hurtuvami za nacionálnusta na idin nárud treba vazdignimi či nacionálnusta ij idna rabota, a verat na idna nácja ij druga rabota. Po-više nácji možat da imat idna vera, a i idna nácja moži da ima po-više fela veri. Mlogjije ud pisátelete, kujatu sa se ukupirvali sas stanovnicite na seláta ud kujatu sa dušli nášte prededve, izmešet teze dvete raboti pa du na sétne ni znájmi za kako hurtuvat, za verata ali za nacionálnusta. Pukraj tuj se sapćásva či mlogjije ud teze pisátele ni sa se náj-srešteli sas stanovnicite na teze selá, negu ud namernite zabelezani raboti sa izmislili neštu za tej. Za tuj ij hubeve da vidimi či teze hora za kakvi sa se daržáli, zaštotu tija znájat náj-hubeve kakvi sa. Zapisćite ud stárotu vreme mu pukázvat či stanovnicire na teze selá sa se daržáli za balgare.

Biskupa Filip Stanislávov, kojtu se-j rudil u séltu Oreš i kojtu ij bil biskup na teze selá i na teze hora, mlogu pate ij zabelezval či tija sa balgare. Toj gá se-j pudpisval na pismáta zámánj ij gvádel pud podpisa "**balgarin**". Aku toj ij balgarin zlamenuva či i drugjijete stanovnici ud Oreš sa balgare.

Katu nášte prededve sa napusnali teze selá (1726-1731) i sa se zadumili u Krajova sa iskali dupušténji i pomuš da si izgradat čarkva baška ud čiprovačenete

zaštotu "makár či i dváta nárude sa balgarscí u hurtuvanjétu se razlikuvat", pišat u pismotu. I teze hurti sa napisani i puđpisani ud stanovnicite na teze selá i tija jásnu ubáždet či sa balgare.²

U idno drugu pismu ud gudinata 1732 toze nárud iztulmáčva či stanovnicite ud teze selá ud pukraj Dunava sa "balgare ud blagurodnu pukulénji, kujatu sa usirmašeli".³

Akademika Ljubomir Miletič kojtu ij bil etnográf, naučen kojtu se ukupirva s nacionálnusta i jazika na nárudite i se-j sreštel i sas stanovnicite ud po-gore spumenatite selá kaćétu i s bišnuvenete, ij izslédil či teze hora sa čisti balgare i hurtuvat rupčánsćija fel na balgarsćija jazić.⁴

Ima idin pisátelj (Mauro Orbini) kojtu ij sapćásal či stanovnicite na teze selá imat knjigi naprávni u Bosnija i toj pu tuj si-j rékal či tija treba da sa bosnjáci i či se vlečat ud Bosnija. Či nekuj kakvi knjigi ima moži da mu pukáži vájda či tozi čeleć kakvi jazici puznáva, ama nit kaćé ni moži da mu pukáži či kakva nácja ij.

Drugjije sa probali pu imetata da izdirat či kakva nácja smi i spured či sa namerli megju stanovnicite na teze selá hora, kujatu sa imáli imeta prelični na armensćite ali tursćite i homa sa probali da izdirat či tezi hora sa i takvaz nácja. Nit ud imetu ni moži na cigurnu da se izdiri či nekuj kakva nácja ij. Ima imeta

kujatu gji uputrebuvat hora ud različni nácji usubitu kujatu se rudejat, kaćétu balgarete sas sarbitu s makedoncete i s harvátete. Pukraj tuj nekuj moži da ima lucku ime spure či nekuj ud familjata ij bil ud druga nácja, ama si-j izgubil naciunálnusta. Taj na primer aku neku balgarća se užéni, da ričémi, za idin turčin ali armencin, tugázi tejnite dicá za badat pulvina balgare i pulvina na drugata nacionálnus. Sigá, aku teze dicá se užénat pá za balgare, tugázi tejnite dicá za badat véc tri fartále balgare i aku se puutori tuj još idnaš dváš tugázi dicáta ud trécotu ali ud čtvartotu kulenu stánat máj pudpalni balgare. Luckata nacionálnus se izgubi ama imetu ustáni. Za tuj nit pu imetu ni možimi da se zémimi za da izslédimi či nekuj kakva nácja ij.

Kaćétu vidimi, stanovnicite na unezi selá, u kujatu sa žuveli nášte prededve, se znájat za balgare i nijdi néma zabelezanu da sa dumali či sa drugu neštu, pa za tuj ij náj-cigurnu unuj, kujétu tija sa ubáždeli i ne kako ij izmisлил nekuj u svazka s tejnata nacionálnus. I tija ubáždét, kaćétu smi videli, či sa balgare.

² Eusebiu Fermendžin, *Acta Bulgariae Ecclesiastica* Nr. 351;

³ E.F. *Acta* nr. 358. *Relatio*, Bakšev.; ⁴ Miletič Lj. 1,5,112; pu jazić i etnografija sa balgare.)

Kakva vera sa imáli stanovnicite ud teze selá

Idna druga rabota kujatu treba da ja spumenémi i razjásnimi ij svazana s verata, kujatu sa ja imáli nášte prededve katu sa žuveli u Bulgárijia. U svazka s tejnata vera ima zabelezani po-više neštá. Gá četémi knigjte, kujatu sa se pisali u svazka s nášte prededve i s tejnata vera, za sapćásami či mlogijje ud istoricite ni sapćásvat i nit ni spunenevat idnija za dosta glávni stári zapisći i tija sa či stanovnicite na idnija selá ud vaz Dunava, megiu kujatu i seláta ud kujatu sa dušli nášte prededve imat katuličánsku saznánije, se znájat za katuličáne.

Idin takaze dokument ij idno pismu kujétu prátnika na sveti baštá Pápa ud Cárigrád ij piši na kalugjera Jeremija Ársengo u gudinata 1581. U tuje pismu mu udrižde da utidi u Bulgárijia du Silistra i Provádija i da razberé:

- kolku katuličáne ima u Bulgárijia
- kakaj jazić hurtuvat
- kako ij tejnotu menatu
- pud kakva vlás se daržat ⁵

Pukraj teze raboti gu zamolva da putrasi balgarete-palcene ud vaz Dunava za kujatu znáji či sa “pudložni na pápsćija predstol ama izkuséni ud ničistija”.⁶ Toj mu-j dál i dve pismá, napisani kantu balgarete-palcene, idnotu napisanu s latinsći sluvá a drugotu s cirilsći u kujétu gji

spumeneva da utidi nekuj ud megju tej u Cárigrád da mu ubádi: “právija zákun na svetata vera”.⁶

Tuke da zastánimi i da sapcásami kako mu ubáždet teze zapisci. Náj parenj treba da vazdignimi tuj, kujétu nit idin istorik ni-j vazdiga, či u Rim znájat či u Bulgárij, napreć da ja usujat turcete, ij imálu katuličáne i tija sigá katu se-j javila idna prelega, gji trasat. Pukraj tuj ud teze zapisci i tuj izlezva či u Bulgárij ima i idnija balgare-palcene kujatu “sa pudložni na pápsčija predstol”, kujétu zlamenuva či sa se daržáli za takvizi vernici, kujatu gji mámi sveti baštá Pápa, to jest za katuličáne. Teze katuličáne, spured či u vremeto na turskotu robstvu ni sa imáli misnici sa zabrávli nauka na verata, za tuj ji duma či sa “izkuséni ud ničistija”.

Idna druga zapiska svazana s verata na stanovnicite ud seláta ud vaz Dunava sa pismáta na kalugjera Ársengo. Toj ij učal u Bulgárij i ij stigal du Silistra. Du vaz balgarete-palcene ne mogal da stigni zaštotu gu-j blo stráj da patuva iz tezi ukulini, negu ij nameril idnija targovce dubrovčáne, Lukariča i Máriniča, kujatu sa hodli vaz balgarete-palcene i sa znájali da ubádat nešto za tej. Ud tej ij duznájal i u pismáta piši či tezi balgare-palcene “pu tejnata vera se daržat vaz Pápa ud Rim”⁷. ama i tuka se spumeneva či idnija raboti ud nauka na katuličánskata vera ni gji puznávat. Etu i toze dokument spumeneva či stanovnicite na tezi selá ud vaz Dunava,

megju kujatu i Belene, Trančevica, Oreš i Málčik, sa daržáli či tejnata vera ij ud Rim i u tuj sa se razlikovali ud drugijete balgare.

Po-kasnu, u gudinata 1605, kalugjerete frančiškáne sa stignali na tezi mestá détu sa žuveli nášte prededve i katu sa pitali kakva vera imat, tija sa ubáždeli či mamáče na tejna vera ij sveti baštá Pápa i či toj ij taj svet čeleć či sám ondzi ij dostojin da gu vidi, kojtu ij navaršil sto gudini i ima krila da farka. Taze tejnata miselj za mamáče na tejnata vera makár či sadarže u nija nešto nivazmožnu pá pukázva či sa znájali koj ij mamáče na tejnata vera i tuj pukázva či sa se znájali za katuličáne.⁸

Idna druga zapiska u kujatu ij ubelezana verata na balgarete-palcene se namerva u daržávnata arhiva ud Viena. Tám ij upisanu kaćé sa prejali balgarete-palcene kalugjerete frančiškáne. Kaćétu smi spumenali, teze stanovnici na seláta u kujatu sa žuveli nášte prededve sa se daržáli za katuličáne. Katu sa dušli kalugjerete frančiškáne u 17 vek da ji razširvat nauka na Guspušina Isukrasta, tija sa iskali náj-parenj da se ucigurisa či razširvat li verata, kujatu ja razšitva sveti baštá Pápa. Misjunárna Pétar Solinát, katu ij sapcásal tuj, ij zal s négu nekolku po-stári mažje ud megju tej u Rim vaz sveti baštá Pápa. Sveti baštá Pápa Klement VIII-ja gji-j prejal i gji-j blagusvil i tija katu sa se varnali sa putvardili či tezi kalugjere sa prátni ud sveti baštá Pápa

i tija razširvat právata vera.⁹

Teze dugadjáji mu pukázvat náj-vidnu či balgarete-palcene sa imáli ukureněnu u tejnata duša i natura katuličánskata vera i makár či u vremeto na turskotu robstvu ne imáli misnici i sa zabrávli nauka na verata, pá sa se daržáli za katuličáne.

(⁴ E.Ferm. Acta nr. 6; ⁵ E. Ferm. acta nr. 9; ⁶ E. Ferm. acta nr. 7; E. Ferm. acta nr. 42: Staatsarhiv Vien Bul. I f. 60, 65.)

Ud gá sa katuličáne balgarete-palcene

Ud po-gore spumenatiŕ zapiscí sapćásvami či balgarete-palcene se znájat za rímscí katuličáne, ali pu kaćětu tija sa dumali: “tejnata vera se vlećě ud Rim”

U razjásnivanjětu na pitánčitu či ud gá se daržat balgarete-palcene vaz rímskata katuličánskata vera treba spumeněmi, či za idno družtvu ud idin nárud da se darži za rímsku katuličánsku i da mu flezi i da mu se udajbi u dušata či se darži vaz verata, kujatu “izlezva ud Rim”, treba po-víše pukulénjta da žuvejat pu nauka na tazi vera. Sám na tozi náčín dustignat da se daržat i da se znájat za rímscí katuličáne. Taj či balgarete-palcene kujatu se znájat za rímscí katuličáne ij trebalu dalgji gudini da žuvejat pu nauka na tazi vera. Sigá treba se zapitami gá ij mogalu balagrete-palcene po-víše vreme da žuvejat

pu nauka na taze vera.

Bulgárijia u gudinata 1395 ij stignala sas sém pud turskotu robstvu. Turcete sa na mohamedánskata vera i sa daržáli krastjánete za bizbožni. Za tuj razširvanjéu na krastjánskata vera ni sa-j dupušteli. U usujatite daržávi sa uništvali krastjánsčite čarkvi. Na biskupete i na misnicite ne dupušteli da učat horata, negu sa gji prugonvali i uništvali. Taj či balgarete-palcene u tuj vreme ne imáli kaće da se sretat s katuličánskata vera i da žuvejat po-kasu ali po-dalgji vreme pu nauka na tazi vera i da ji se udaljbi u dušata či sa katuličáne.

Sreštenjéu na balgarete-palcene s katuličánskata vera sám napreć turskotu robstvu ij blo vazmožnu i ima idnija zapisí ud kujatu možimi da izdirimi neštu.

Pukraštvánjéu na balgarsčija nárud se-j dugudilu u vremeto na krále Boris I-ja (866). Toj ij iskal na sveti baštá Pápa Nikola I-ja biskupe i misnici da pukraštet balgarete. Ij zabelezanu či sveti baštá Pápa Nikola I-ja ij izprátil u Bulgárijia dváma biskupe s misnici i kalugjere da pukraštet balgarete. Teze biskupe sa bli: Formozus, biskupa ud Porto i Páulus, biskupa ud Populánija (ukulini ud Taljánsku). Tija, se razbire, spured či sa dušli ud Rim, sa uvéli u Bulgárijia rimskata misa to jest rimsčija rit (rit - náčin da se služi misa) Pukraj tej sa rábutili i kalugjere ud garsku, kujatu sa uputrebuvali garskata misa, to jest garsčija rit.

U gudinata 870 čtirte patrijárce ud na ráždenj s drugijje biskupe sa daržáli idna sloga u Konstantinopol. S tazi, prelega sa udlačli pukraštenite balgare da se daržat pud vlasta na patrijárha ud Konstantinopol. Toj ij imenuval za biskupe u Bulgárijia garce, kujatu sa uvéli garskata misa, orientálnija rit. Formosus, sled idno vreme, se-j varnal u Rim détu sa gu izbráli za Pápa. Za Páulusa néma zabelezanu kako se-j dugudilu, ama možimi da si predstavimi či toj i na dálja ij sedel u Bulgárijia i si-j kárel počnatata rabota. Spured či-j uvél rimskata misa toj i na dálja ij daržál tozi rit, kujéu u unuj vreme ij blo vazmožnu. Se znáj či u unuj vreme i u Konstantinopol ij imálu čarkvi u kujatu sa daržáli rimskata misa i rimsčija rit. Taj či ij vazmožnu za idin del na balgarete, vernicite na biskupa Páulus da sa ustánali na rimsčija rit i da sa ustánali još dalgji gudini na tozi rit. U knigata "Historija domus ud Stár Bišnov ij zabelezanu i tuj sa-j zali ud nejdi, či na teze vernici na Paulusa sa dumali palcene¹⁰.

(¹⁰ E.Ferm acta nr. 6, Szentkláray Történelmi Adattár pag. 612.)

Za pauličenisma ud Ásija

Sled katu smi upisali nekolku glávni raboti za balgarete-palcene, da se zapuznájmi i s pauličenizma ud Ásiaj, za da znájmi kako sa idnijete i kako sa drugjijete i da smi kadarni da gji razlikuvami idnijete ud drugjijete.

Náj-parenj da spumenémi či pauličenizma ud Ásija nijé idin nárud, negu idna kriva vera, idna ideologija kaćétu ij kumunizma, marksizma, imperjalizma, budhizma itd. Taj či ondzi, kojtu počni da hurtuva za pauličenizma ud Ásija kača za idin nárud greševa.

Pauličenizma ud Ásija, taze kriva vera, se-j izdizidla na idna pagánska vera kujatu sa ja zváli gnosticizam. U trécija vek, katu krastjánskata vera ij zala mestutu na pagánsčite veri, idin naučen čeleć na ime Mánes, za da ni se izgubi sas sém gnosticizma, stárata pagánska vera, ja-j umešel s neštu ud nauka na krastjánskata vera. Taze izmešena vera sa ja zváli manikeizam, pu imetu na Mánes.

U VII-ja vek idin manikeist na ime Pául, ja-j prerábtíl i pudumestil i ij počnal da ja razširva u Armenija. Tija, spured či sa umenali málku manikeizma, sa ja imenuval pu imetu na Páula, pauličenizam.

Kako uči pauličenizma ud Ásija

Napreć da spumenémi tejna nauk za izdignimi idna glávna rabota u svazka s verte. Seku vera ima glávni naukve, dogmi, kujatu ja razlikuvat ud drugjijete veri i ima takvizi raboti, kujatu sa obšti na sate veri. Nija za spumenémi glávniija nauk na paulčenskata kriva vera.

- Pauličenskata kriva vera ud Ásija uči či ima dvá bogve, dubrija bog, kojtu ij storil dušite i hargjevija bog, Demjurg, kojtu ij storil materjata. Sekuj ij pudpalin guspudár na unuj, kujétu ji-j storil.
- Ud po-gornata miselj izlezva či telotu na čeleka ji-j storil hargjevija bog i za tuj i to ij neštu hargjevu, a dušata ja-j storil dubrija bog i tá ij dubra, za tuj dušata išti hubavu a telotu hargjevu
- Telotu, spured či-j právbata na hargjevija bog, treba da-j uništimi i da ni ji uzmložvami.
- Isus ij dušal ud nebeto s nebésku telu, spured či zemájskotu telu ij právbata na hargjevija bog i aku bi si zal zemájsku telu bi se namuskuril. Spured tuj Isus ne se uteluvil pu Bláženata Divica Marija, negu prez nija ij slezal ud nebeto kača prez idin cahunj.

- Telotu na Guspudina Isukrasta ne blo istensku telu, negu sám taj se-j videlu či-j telu i katu sa gu propnali na križa ne pátil, ne useštel bulevi.
- Makata na Guspudina Isukrasta, kujatu ne ja nit useštel, néma nit kakva vrednus. Tá ne mu udkupla ud ništu, negu Isus mu-j pukázal či treba da si uslubudimi dušata ud tamnicata na telotu.
- Križa sa gu daržáli za belega na prukletstvotu i sa gu mrázli.
- Svetotu Pismu na Stárijá Zákun ne ji prejali i ud Novija Zákun sám dve Evangjéla, pismáta na sveti Páveta i právbite na apuštolete.
- Ne prepuznávali nit kakvi puglavére, nit čarkovni, nit svetovni.
- Ženitbata, kujatu uzmložva teláta, právbata na hargjevija bog, ij neštu hargjevu i ne žuveli istensc ženitbensc žuvot. Po-pubožnite ne vazvali ženitba.
- Post ni sa daržáli, negu sa se prebireli na izvanredni gostbi za po-barži da si izhárat telotu i da si uslubudat dušata.

Istorijata na pauličenizma ud Ásija

Kacétu smi spumenali, taze kriva vera sa ja krénali dváma brájce: Pául i Iván, sinvete na Kallinike, u 7-ja vek i s tejnite vernici sa utemelili grada Kibossa u Armenija. Ondzi, kojtu u istu ij utemelil pauličenizma ij bil idin Konstantin, kojtu se-j zval Silvánus i ij žuvel u vremeto na cáre Konstantin Pogonát (668-685) Toj ij sastávil i ij izpisal tejna nauk.

Drugj gulem mamáč na тази kriva vera ij bil Gegnezius, sina na Páula ud Armenija. Toj ij vládal vernicite ud grada Epispáris i Manaháris u vremeto na cáre Leo Isaura (717 – 741) U vremeto na idin drugj tejin mamáč, u vremeto na Sergiusa, pauličenizma se-j ukripil i se-j razširil u Sirija i Armenija. Tija, kacétu smi spumenali, ne prepuznávali svetovnite puglavére i ni sa bli pudložni na carjéte ud Konstantinopol. Carjéte tugázi sa počnali da gji prugonvat. Cáre Lao Armenina ij štel da gji zavarni ud тази kriva vera i ij prátil biskupe da se slágat s tej. Tija sa izubili prátnicite na cáre. Sled taze hargjeva právba Sergius i idin del ud tej se-j drapnal vaz emira ud Melitenu. Toj gji-j zasélil u grada Árgáum. Tuka sa si utemelili jáka armija i sa rubulisvali u garskata daržáva. Sergius ij umrel u gudinata 835.

U vremeto na caricata Teodora sa gji predeleli i sa udsadli na smrač po-više ud sto hiljadi hora. Megju

martavite ij bil i baštata na idin ufcirin ud garskata armija, kojtu sa gu zváli Káábas. Toj, za da si udtuš i za smračta na négva baštá, ij menal na starnata na paulćenete, ij ukripil grada Árgáum i gradvete Ámára i Terpeka i ij narušval cársćite zemi. S idna prelega ij usujil grada Efez i ud čarkvata ij napravil štalog. Cáre Basilius gu-j ubil i ud tugázi paulćenizma pulitičnu ij upádnal. U vremeto na cáre Ivána Čimišćes sa gji predeleli sas sém u gudinata 969. Ustánatite gji-j premestil u Trákija pukraj Filipopulos, kujétu mestu, u unuj vreme ij blo garska zeme pukraj Bulgárija.

Paulćenizma, taze kriva vera, se-j raztlála i u Europa, ama u drugjije imeta. Vaz slavjánete sa ja zváli bogumilism, u Taljánsku, albigense a u Fracusku, kátárene.

Imat li balgarete-palcene svazka s paulćenizma ud Ásija

Ima istorici kujatu svažat balgarete-palcene s armencete i sirijcete, kujatu sa bli na krivata paulćenska vera i ubáždet či-j hurta za saštija nárud. Kolku ij istena tuj? Dali ima svazka megju dвете društva nárud da izslédimi ij mačnu, ama unuj, kujétu ij puznávami i možimi da-j islédimi treba da-j ubádimi.

1. Aku nekuj se zami pu imetu i za tuj ubážde či balgarete-palcene i armencete ud Ásija, kujatu sa bli na krivata paulćenska vera sa sé idno moži da se prevári, zaštotu ij vazmožnu po-više društva hora, ud različni uzruc i da imat sé tuj ime. Hurtata paulćenin ali palćenin varvi ud imetu Pául, ali Pál. Taj na primer; znájmi či u vremeto na apuštolete idnija ud vernicite ud Korint sa dumali či tija sa patrinere spured či gji-j kraštel sveti Pétar a drugjije pak sa dumali či tija sa palćene spured či gji-j kraštel sveti Pável.

U madžersku ima idin kalugjersć red, kojtu gu-j utemelil idin Pável i za tuj teze kalugjere se zvat paulćene.

2. Istorijata, pu kačétu smi spumenali véc, se gradi na zapisci, na dokumente. U svazka s paulćenstvotu ud Ásija, spured či-j imálu idna bujna istorija, za niji ij ustánalu mlogu neštu zapisanu. Sate puznátite dokumente i knjigi idnoglásnu ubáždet či stavvete na krivata paulćenska vera sa bli armence i sirijce. Etu i idno zabelezvanji ud unuj vreme. Garsćija pisátelj Teofán Izpuvednika ubážde či “cáre Konstantin ij zasélil u Trákija sirijce i armence kujatu gji-j dunél ud

Teodoziopolis (tuj ij u Sirija) i ud Melitena (tuj ij u Armenija) kujatu sa daržáli krivata pauličenska vera”. Taj či stavvete na krivata pauličenska vera sa bli sirijce i armence. Palćenete ud noštnata starna na Bulgárijia, pu kaćétu smi pukázali u počnivanjétu, sa balgare, del ud balgarsćija nárud ubrazuvan zágjnu s drugijjete balgare. Dáklem sa sassém drugj nárud ud kaćétu unezi ud Ásija.

3. Idin drugj beleć či pauličenete ud Ásija i balgarete-palcene ni sa sé idno ji-j sapćásal i idin istorik, Takela. Toj si gudi tuje pitánče u svazka s palćenete ud Bulgárijia: “Palćenete ud Bulgárijia sa bli armence! Tugázi kaćé ij mogalu taj lésnu da se ubarnat na slavjáne? Kaćé ne mogalu da si upázat jazika ali neštu ud tejnite ubičéje ud Armenija? Kaćé ni pántat ništu ud tejnótu menatu?”

U istu, idin nárud, kojtu ij imál idna istorija palna s izvanredni dugadjáji ubičáje i sobstvena vera, nikade ni moži da si zabrávi sas sém menatotu. Za tuj i Takela hubeve gváde pitánčitu či aku balagarete – palcene sa armencete i sirijcete stavvete na pauličenskata kriva vera, kaćé ni pántat či sa armence? Kaćé sa si zabrávli sas sém

jazika i nit hurti ne upázli ud tejna májćenscí jazic i kaćé ni pántat ništu ud tejnata istorija, či sa se borli s carjéte ud Konstantinopol i carjétu dalgju vreme ne mogali da gji predelejat, kujétu ij fala na idin nárud. Kaćé sa si zabrávli sas sém i jazika i ubičájete ud Armenija i Sirija. Balagarete-palcene némat nit kakvi spomene za takózi neštu i tuj pukázva či ni sa sé idno s pauličenete ud Ásija. Balgarete-palcene sa idin nárud, balgarscí nárud i pauličenete ud Ásija sa drugji nárud, sirijce i armence.

4. Verata, kujatu sa ja imáli paulčenete ud Ásija i verata na balgarete-palcene istu taj pukázva či-j hurta za dve različni društva hora. Kaćétu smi upisali po-gore pauličenstvotu ud Ásija ij idna kriva vera i smi spumenali tejna nauk. Istu taj puznávami i kako sa vervali balgarete-palcenē. Kalugjerete frančískáne katu sa stignali du balgarete-palcene da gji učat, sa gji pitali kako vervat i sa zabelezali tejnata vera. Pu kaćétu znájmi horata po-daržat na verata ud kaćétu na ubičájete i gá naspuredimi kako sa vervali paulčenete ud Ásija i balgarete-palcene za sapćásami či-j hurta za sassém drugu neštu.

- Pauličenskata kriva vera ud Ásija ij učila či ima dvá bogve: dubrija bog, kojtu ij storil duševnija svet i hargjevija bog, kojtu ij storil materjata Vaz balgarete-palcene ni namervami nit kakaj beleč da sa vervali u dvá bogve.

- Pauličenskata kriva vera ud Ásija ij učila či telotu, právbata na hargjevija bog, ij hargjevu i to darži zatorna dušata, kujatu ja-j storil dubrija bog. Za tuj telotu treba da-j izhárami za da se uslubudi dušata.

Balgarete-palcene ni spumenevat nijdi i nikade či telotu ij hargjevu.

- Pauličenskata kriva vera ud Ásija, spured či telotu ij hargjevu, sa daržáli či i ženitbata ij hargjeva rabota, zaštotu uzmložva teláta, právbata na hargjevija bog. Po-pubožnite vernici na tazi kriva vera ne nit vazvali ženitba.

Balgarete-palcene ni sa daržali ženitbata za hargjevu, negu sa ja daržáli za neštu svetu i sa ja vazvali napreč starijte.

- Pauličenskata kriva vera ud Ásija ij daržála či Isus ne imál istensku telu, negu sám taj se-j videlu či ima telu.

Balgarete-palcene takozí nikade ne ubáždeli za Isusa.

- Stavvete na pauličenskata kriva vera ud Ásija ne pučítvali križa i nit balgarete-palcene ne gu

pučítvali i nit ne štelí da vidat križa na Guspudina Isukrasta. Nekuja ud tuje ištat da izslédát či sa idnákvi u verata, sám či aku puglademi po na dalboku zašto sa právli tuj idnijete i zažto drugjijete za sapčasami či i u tuj se razlikuvat fundamentálnu. Pauličenete ud Ásija ne pučítvali križa spured či sa ubáždeli či Isus ne imál istensku telu i za tuj ne nit pátil, ne useštel bulevi.

Za balgarete-palcene ij zabelezanu či tija ni sa štelí da vidat križa na Guspudina Isukrasta zaštotu ji-j blo žalj da vidat kolku ij pátil Guspudin Isukras.¹¹ Dáklem sa vervali či Isus ij imál istensku telu i či-j pátil mlogu za nám.

- Stavvete na pauličenskata kriva vera ud Ásija ne prepuznávali nit čarkovni nit svetovni puglavére, negu sám tejnite izbráni mamáče.

Balgarete-palcene, kacétu smi pukázali po-gore ud spumenatite zapiscí, sa prepuznávali čarkovni puglavére (sveti baštá Pápa) i sa pučítvali svetcí (svetá Barbára, sveti Sáva itd.)

- Stavvete na pauličenskata kriva vera ud Ásija sa se imenuvali za krastjáne, a na krastjánete sa dumali rimljáne

Balgarete-palcene sami sébe se imenuvat rimljáne i vazdigat či tejnata vera izlezva ud Rim.

Aku pauličenete ud Ásija i balgarete-palcene bija bli sé idno kaće ij mogalu sas sém da zabrávat unazi vera, kujatu sa ja utemelili i spured kujatu stotni gudini sa se borili da si ja upázat, taj či ništu da ni znájat za nija? Tuj ij niuvazmožnu. I tuj mu pukázva istata rabota či balgarete-palcene némat nit kakva svazka s paulčenizma ud Ásija. Tija sa sas sém drugu neštu.

(¹¹ *E.Ferm acta nr. 7*)

Zašto sa dumali na balgarete-palcene či sa eretici

U po-gornite redve smi videli či balgarete-palcene sa se znájali za katuličáne. Pukraj tuj u zapisícite u svazka s tej se spumeneva po-više pate či sa bli eretici. Ud teze zapisíci mlogijije probat da izslédát či balgarete-palcene sa takozí neštu kakotu ni sa, za tuj da razglademi kako zlamenuva u istu taze hurta.

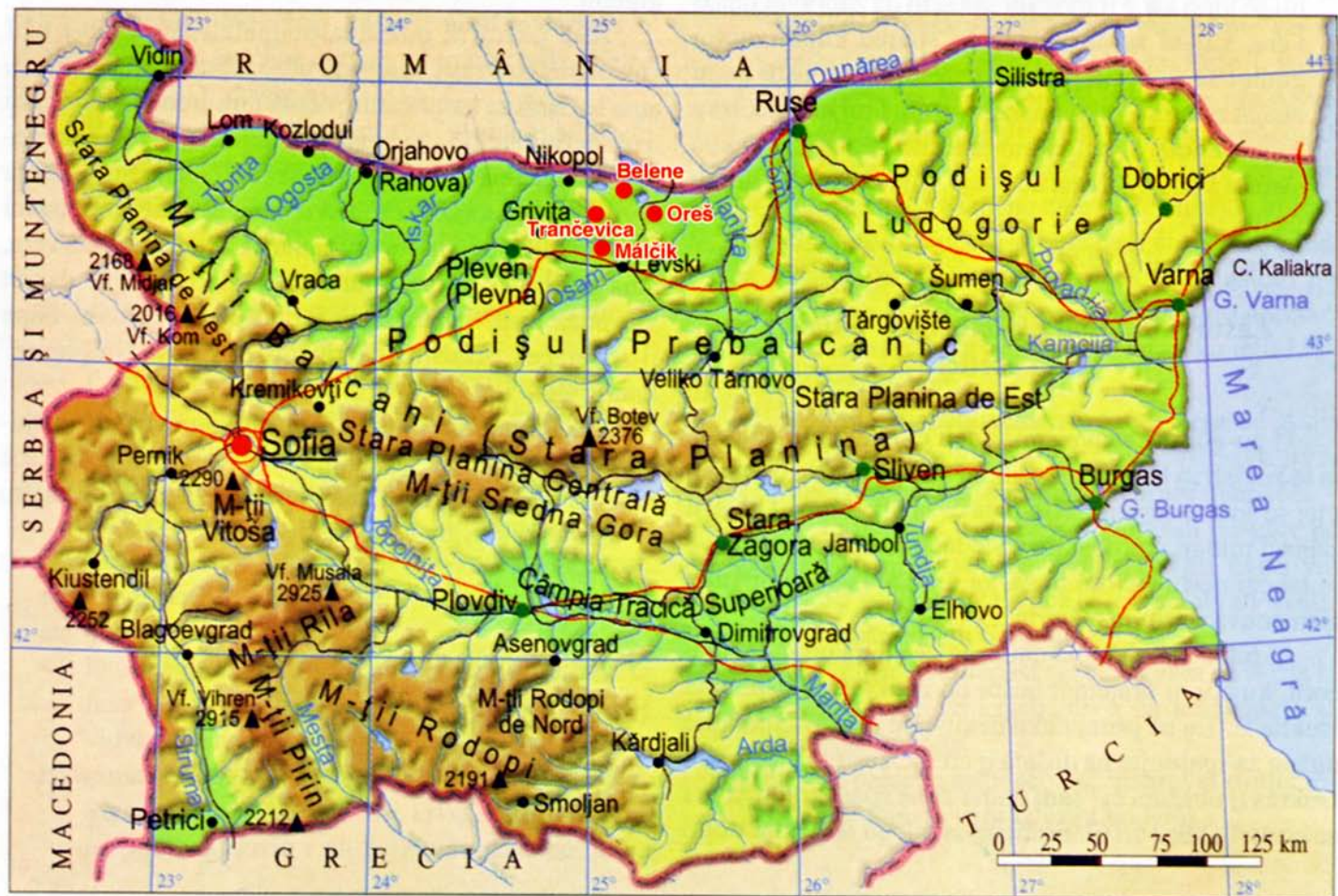
“Eretik” dumami na ondzi čeleć ali na unuj društvu hora, kujatu ni prejémat neštu ud nauka na Guspudina Isukrasta. Taj na primer aku nekuj riće či krašténjtu nijé nužnu za spasénjtu na dušata ij eretik, zaštotu Guspudin Isukras ij ubázdel či “sám ondzi za se spasi koju verva i se krašte” (Mk.16,16). Ereticite sa mlogu fela. Ima stotni

i stotni fela eretici, ali krivi veri; di po-maneni di pogulemi.

Aku nekuj ni puznáva pudpalnu kako mu-j učil Guspudin Isukras i kako mu uči svetata májća Čarkva, ama se darži za katuličánin, ondzi nijé eretik, negu verva u obštu (implicite) satu, makár či ni ji znáji. Na balgarete-palcene ud idna starna moži da se riće či sa eretici zaštotu u vremeto na turskotu robstvu, katu ni sa imáli misnici sa zabrávli mlogu neštu ud nauka na katuličánskata vera, ama ud druga starna, spured či sa dumali či se daržat vaz unaz vera “kujatu izlezva ud Rim i sveti baštá Pápa ij mamáče”, možimi da rićemi či sa bli “implicite” katuličáne.

Ud hurtata eretik s kujatu gji spumenevat misjunárete tuka tám, ali ud unuj, kujétu sa vervali, nit kaće ni moži da se riće či tija sa armencete ali sirijcete, kujatu sa utemelili krivata vera pauličenizma.

Kako znájmi za seláta ud kujatu sa dušli naše prededve

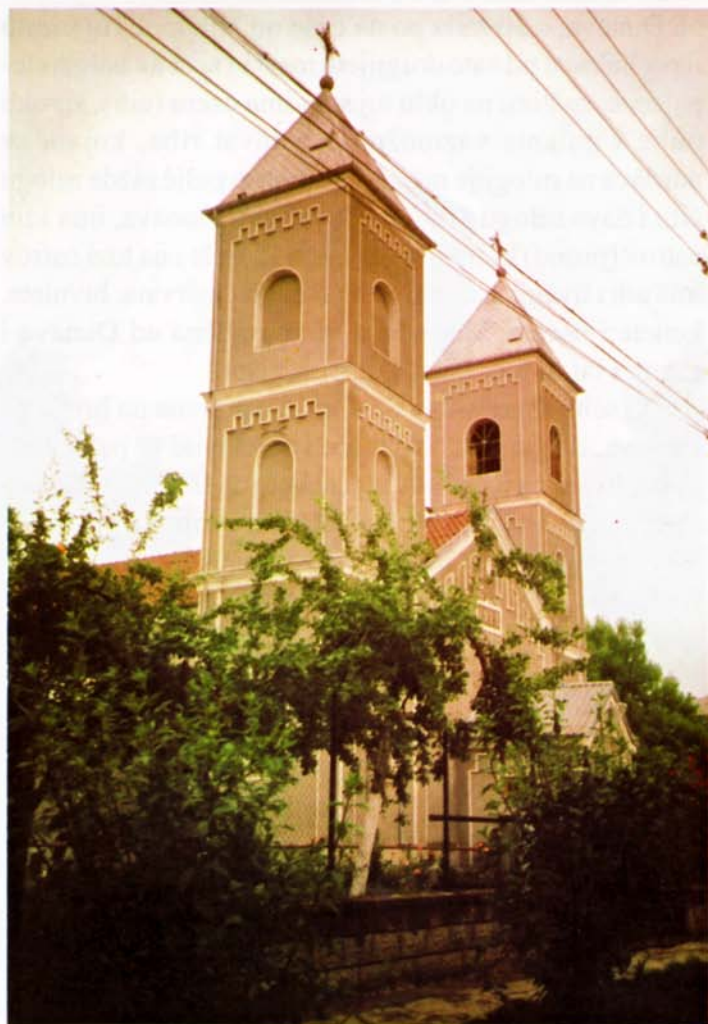
Belene

Idnotu sélu, kujétu ji spumeneva “Historia domus” ud Bišnov kača mestu détu sa žuveli nášte prededve ij Belene, ali Beljáne. Sled gá preglademi za niji zabelezanite raboti za si dadémi isáp či gulemija del na nášte prededve tuke sa žuveli.

Belene se spumeneva u náj stárite dokumente za palčensku sélu. Za paruv pać ij sreštemi u pismotu napisanu u gudinata 1581, kujétu ubázde či pukraj Dunava “ud Nikopol du Ruse”, ima dvanájset selá détu žuvejat balgare-palcene i kaćétu smi pisali véc, idnotu ud teze ij Belene.¹²

Parvija dokument u kojtu se piši po-više za Belene sa pismáta na biskupa Pétar Solinát, kojtu u turskotu vreme, paruv ud megju katuličánsčite misnici ji-j puhodil. Toj ij nameril u Belene 130 kašti s palčene. Idno vreme ij sedel megju tej, ji-j predikuval i u tuj vreme ij kraštel kulu 500 duši. Tuka ij izgradil i idna čarkva, détu ij napusnal trima misnici. Tuj se-j dugudilu u gudinata 1611.¹³

Za séltu Belene náj-više možimi da duznájmi ud zapisčite na idin drugji biskup, ud zapisčite na biskupa Pétar Bogdán Bákšev. Toj i u gudinata 1640 ij hodil tám. Za Belene ij zapisal slédnite raboti: “Na 12 oktobra sam puhodil séltu Belene, kujétu se namerva na brega

na Dunava, s 30 mila po na dole ud Nikopol. Tuj mestu ij po-hubavu ud sate drugijete mestá i selá na balgarete-palcene, zaštotu na oklu tuj sélu ima ezera (udi), šaroku puljé i gulema vazmožnus da luvat riba, kujatu se purdáva na mlogijie mestá, a šarokotu puljé rážde mlogu žitu i dáva mlogu senu. Srešte séltu u Dunava, ima idin ostrov (prund) kojtu ij dalag kača 15 mila i na tozi ostrov ima udi i livágji i sélenete tám si daržat márvata: bivulete, kunete i uscete. Márvata stujé zagrađena ud Dunava i gurite i taj ni moži da se raznisé ništu.

U séltu ima čarkva ud darvu, naprávna na brega na Dunava, dalgja ud 11 rázkače i šaroka ud 6, pusveténa za pučitvanj na uznásenjétu u nebeto na Blažénata Divica Marija. Tá ij blá pudnuvéna ud pukojnija guspudin Martin, kojtu ij zabil po-više gradištá i ukulini, za da išti pomuš za puprávenjétu na taze čarkva, kujétu ji-j naprávil i ij zakupán napreć vratáta na čarkvata zágjnu s drugijie dváma guspudinve.

U séltu ima 760 duši, kujatu se prečistvat i 162 dicá ud palčenska, to jest slavjanska narodnus. Ima idin kálež i idna dreja za misa. Knigata za misa, katu ij purmenal spumenatija guspudin, idin turčin ja-j zal zágjnu s drugijie raboti, sám káleža sa bli izkrili. Posle idin drugi misnić, kojtu ij bil idno vreme tuka, ij dál na turčina nosce i sa varnali satu, ama misále ne gu varnal, zaštotu za négu ij mislil či za dubávi po-više nosce.

Ima i 10 turscí kašti s petcet duši, ama tija stujat po-više u Nikopol. Kaštite ud séltu gji daržat za tuka da si utránvat márvá i da imat zeme za vranjé i za sejenji. Stanovnicite na Belene sigá, u sétnotu vreme, sa naboli i mlogu lujzá. Ud po-napreć ne imáli tolkus, ama sigá sate sa počnali da budat lujzá, zaštotu tazi rabota nosi mlogu hubavi viná”.¹⁴

Kolku hubanći raboti ubáždēt teze hurti za naše prededve i za mestáta détu sa žuveli. Ud teze hurti vidimi či Belene ij blo idno gulemu sélu (u unuj vreme idno sélu s 900 stanovnici ij blo gulemu). Horata sa bli rabadžije, sa utránvali márvá, žitu, lujzá s kujétu posle sa bli purčuti u austrijskata daržáva. Čarkvata ji-j blá prepuračena na u nebeto uznisénata Blažéna Divica Marija, kujétu posle sa-j naprávli i u Stár Bišnov.

Po-kasnu séltu Belene ij dustignalu i idno po-gulemu dustujánstvu. U 1647-ta gudina sveti Baštá Pápa ij videl za dubre da naprávi idna biskupija sám za balgarete-palcene ud na noštnata starna na Bulgárijá i ij imenuval za biskup idin balgarin-palcenin, Filipa Stanislávov. Na négu sa mu dálí imenuvanji za biskup ud Nikopol, ama toj ne sedel u Nikopol, negu idno vreme ij sedel u Trančevica, a posle ij videl za dubre da dodi da sedi u Belene. Dára u Belene ij sedel purčutija biskup Filip Stanislávov i posle i négva naslidnić Anton Stefánov, kojtu, sled pudiganjétu na balgarete katuličáne ud

Čiprovác ud 1688 ij trebalu da napusni Belene i Bulgárija i da si izžuvej denita ud na zemete u lucka daržáva, u Áustrija.

Teze raboti smi namerli zabelezani za Belene ud unuj vreme katu nášte prededve sa žuveli još u tuje sélú. Sigá Belene ij idno gradče (várušče) u kujétu sa se zadumili i drugjije balgare pravoslávni. U tuje gradče i sigá ima još i balgare-palcene katuličáne. Tija imat dve gulemi čarkvi. U idnata ima misnić a pukraj drugata ima manastir sas sistri ud reda na sveti Joza ud javevanjétu, megju kujatu idnata ij ud Stár Bišnov, Katarinka Budur. Tija rábutat za da ukripat ud novu verata u dušite na horata, kujatu kumunizma ij probal da ja uništi.

Idin beleć či nášte prededve sa ud Belene sa imetata na familjte. U Belene se namervat familji s imeta kujatu gji ima i u Bišnov. Taj: Čurčov, Spásov, Brátán, Valkov, Kukov, Dragjinov, Damjánov, Kojov, Mirčov...

(¹²+¹³ E. Ferm. acta nr. 7; ¹⁴. Bakšev. Relatio 1640.)

Trančevica

Drugotu sélú, kujétu ij spumeneva “Historia domus” ud Stár Bišnov za mestu ud détu sa dušli nášte prededve ij Trančevica ali Tarničevica, Trančovene, kaćétu sa mu dumali još. Imetu na tuje sélú ij spumeneva za paruv pać guspudin biskup Pétar Solinát. Toj u gudinata 1609

ij stignal du palčenscíte selá ud na noštnata starna na Bulgárija, détu ij predikuval i ij kraštel. Négvite zabelezvanjéta ubáždet či sled katu ij rábutil idno vreme u Petikládenci ij učal u kumšijskotu sélu Trančevica. Tuka ij kraštel 200 duši. Na tej ne mogal da ji ustávi misnič, zaštotu sa bli máлку, negu misnika ud Petikládenci ij hodil ud vreme na vreme da gji udsłuži. Pukraj teze raboti spumeneva či tuka ij nameril “idin čeleć nadarén ud Boga s rázun i dubrustivus”, kogutu gu-j uvlástil da mámi i da upatva vernicite”.¹⁵

S 31 gudina po-kasnu, u 1640 i idin drugj biskup ij hodil u tuje sélu. Toz ij bil puznátija biskup Pétar Bogdán Bákšev. Toj piši za Trančevica slédnotu: “U 3 oktoberta 1640 sam puhodil séltu Trančevica, kujétu ij izgradénu na brega na téčata Osam, megju dvá brega. Séltu se izdarže s unuj s kujétu se izdaržet i drugijijete selá upisani po-gore (utránvanj na rana, márva i lujzá). Tuj sélu ima čarkva ud darvu dalgja ud 6 rázkače i šaroka ud 5, pusveténa na Nebuutádenjétu na Guspudina Isukrasta, ama ij biz pokriv. Ij imálu idin katuličánin, kojtu ij iskal da ja pukriji, zaštotu ni bi blo gulema rabota spured či-j manena, ama turcete za da mu dadat dupušténji sa mu iskali 50 skuda-nosce i taj ij ustánala nipukrita, zaštotu toj ne mogal da dadé tolkus nosce.

Nad ultáre ima dve svetici, idnata s Blažénata Divica Marija, a drugata sas sveti Fránca, kujatu sigá ud čište,

kujatu gji letat sa se izkacali. Gá leti, makár da-j slába čiša, ni moži da se služi vatre misa, kujétu ij mlogu žalnu i za uplákvanj – da vidiš čarkvi, kujatu se uništvat i kujatu ni možat da se pukrijat biz da se plati na turčina itd. U séltu ima 170 duši, kujatu se prečistvat i 30 dicá. Ima idin kálež i dreja za misa. Rizata ij izkacana, a za misále, (za knjigata ud kujatu se služi misa) ništa nit da hurtuvam. Tuka izdaržet idin misnić, ama ij mlogu sirmá i ništu néma. Toj ij idin kojtu ij svaršil gornite škuli, teologijata u Loreto i ud tolkus-tima kujatu sa jáli leba na čarkvata, sám toj sedi megju palćenete, drugijete gá izlezat ud školata utidat na mestá détu po-lésnu se žuvej, koj u Madžersku, koj tuke, koj táme, a nija treba da tarpimi!¹⁶

Ud tuje upisvanj, kujétu se-j dugudilu s 31 gudina po-kasnu ud kaćétu parvotu, vidimi či u Trančevica ništu ne se umenalu. Razlikata ij tazi či sigá ima čarkva, ama biz pokriv, imat i misnić, ama kojtu žuvej tažku. Stanovnicite sa sé tolku, kolkutu sa bli i s 31 gudina po-napreć, 200 duši.

Trančevica ij stignala u po-hubavu stánj u vremeto katu se-j utemelila Nikopolskata biskupija, sled gudinata 1647. Guspudin biskup Filip Stanislávov, sled katu sa gu pusvetili za biskup, ij videl za dubre da ni sedi u Nikopol détu, u unuj vreme, ij imálu mlogu turce, negu si-j izbrál da sedi u manenotu i mirnotu sélče Trančevica. Taj či u tuje sélu ij žuvel idno vreme i biskup. Toze

biskup, homa koče ij prejal da mámi vernicite ud taze ukulina ij utemelil u Trančevica idna škula (gimnazium) za palčenscíte dicá i kaćétu ij ustánalu zabelezanu tá ij blá “belissimo collegio” - izvanrednu dubra škula.¹⁷ Tuj satu se-j dugudilu kulu gudinata 1650. Sled katu biskupa se-j premestil da sedi u Belene, školata i na dálja ij ustánala u Trančevica. Spured či biskupa ij sedel idno vreme u tuje sélu i spured či tuka ij utemelil i škula, možimi da izslédimi i tuj, makár či-j néma zabelezanu, či u tuj vreme ij dumestil i čarkvata.

Či školata du gá ja-j imálu ne ustánalu zabelezanu, negu pá sám da nagátnivami treba i možimi da ričémi či u vremeto na biskupa Filip Stanislávov ja-j imálu, zaštotu mlogu pate ij iskal knjigi, ali toj samićeć ij trukval u Taljánsku knjigi za školárete ud Trančevica. Sled négvata smrać kako ij stánalu sas školata i du gá ja-j imálu ni znájmi. Teze raboti smi namerli zabelezani za séltu Trančevica, gnezdodu ud kujétu se vlečat nekuja ud stanovnicite na Stár Bišnov, Bréšća, Dénta i Telepa.

Trančevica ja ima i sigá u kujatu žuvejat ud gore hiljáda vernici katuličáne i u tuje sélu smi namerli imeta prelični s bišnovsći imeta: Valkov, Márkov, Ráčov, Tončvi, Čuljákov, Čončov.

(¹⁵ E. Ferm. acta nr. 7; ¹⁶ Bákšev Relatio 1640; ¹⁷ Staatsarhiv Vien.)

Oreš

Kačétu smi spumenali po-gore, “Historia domus” ud Stár Bišnov spumeneva nekolku mestá ud kujatu sa izlezali nášte prededve, ama sled imenuvanite selá gudi po-više punktve, kujétu pu zákunete na pismenusta zlamenuva či i ud na drugu mestu. Teze drugjije selá možat da badat seláta ud pukraj Belene. Takoze sélú ij Oreš. Či nekuja ud nášte prededve sa žuveli u Oreš nijé mačnu da izdirimi. Náj-parenj to ij náj-blizu du Belene i ij blizu i du Dunava. Sled tuj u Oreš i sigá ima familji, kaçétu i u drugijiete selá s imeta kujatu gji ima i u Stár Bišnov. Taj na primer: Kojov, Kukalánov, Penjov, Petrov, Lázarov, Ángjelov, Ránkov, Nákov, Karadžov, Sebastijánov, Sofranov, Tátov, Jonkov itd. U Oreš ima imeta, kujatu vaz nám sa ustánali sám kača prekárvanj. Bandulovi, Malakvi, Pačarazovi. Teze raboti mu ucigurisvat či idnija ud nášte prededve sa sedeli u Oreš.

Da se zapuznájmi i s tuje sélú. Parvotu zabelezvanj na palčenscíte selá ud turskotu vreme ji ima u pismotu ud gudinata 1581 i to spumeneva na ime i séltu Oreš za balgarsku-palčensku sélú.¹⁸ Katuličánsčija biskup Pétar Solinát u gudinata 1604 ij stigal du Oreš. Toj ij zabelezel či u unuj vreme u Oreš ij imálu 70 kašti i kača 400 duši. Tija sate sa bli palčene i sa gu prejali, kaçétu ubážde

biskupa, kača gá bi dušal idin “ángjel”, a négvite kalugjere sa gji prejali kača “apuštote”. Taj se vidi či teze hora jáku sa čekali da dodat vaz tej misnici, kujatu da razširvat tejnata vera. Solinát gji-j pukraštel.¹⁹

Sled 22 gudini biskupa Bogdán Bakšev ij puhodil séltu Oreš. Kako ij nameril tám sled 22 gudini ji-j upisal na slédnija náčin: “U 1640-ta gudina, na 15 oktobra sam puhodil séltu Oreš, kujétu se namerva po na starna ud brega na Dunava. Tuj sélu žuvej, kačétu i Belene, ud ribárstvu i ud utránvanj na márva, sám či tuj sélu utránva po-više lujzá i ima po-više vinu, zaštotu na oklu niji ima bregjištá, kujatu sa dubri za utránvanj na lojzi. Tám ima i idin izur, kojtu izvire ud pud idin breć...

U tuj sélu ima 400 duši, kujatu se prečistvat i 80 dicá ud balgarska nácja. Imat darvena čarkva pusveténa na sveti Gjura dalgja 10 rázkače i šaroka 5, zabidna ud turscí kašti. Sigá ij udkrita i purušna. Aku ni se puprávi za ja zamat turcete, zaštotu, pu kečétu ubážde paroka, véc se hurtuva za takozí neštu spured či tejnata džamija (turska čarkva) ij pukrita s pleva, a tija gji ima za dosta i tija sa možnite....Ima 30 turscí kašti, kujétu zlamenuva či sa 150 duši, janičáre i znameniti hora. Sélenete ubáždet, či naprec s dvátcet gudini ne imálu nit idna turska kašta a sigá ima 30 i tija ud denj za denj se uzmložvat, zaštotu mestutu ij mlogu hubavu”.²⁰

U svazka s tuje sélu treba da spumenémi i idna familja, kujatu ij svazana jáku s balgarete-palcéne i s katuličánete ud Bulgárija ud XVII vek. Tá ij familjata Stanislávov, ali pu kačétu sa se pisali posle: Stanislávič. Taze familja se vlečé ud Oreš. Parvija puznát i purčut čeleć ud taze familja ij bil Filip Stanislávov. Toj ij bil imenuvan za biskup na nikopolskata biskupija u 1648. Ud ustánatite zapiséi moži da se izslédi či taze familja ij blá po-možna. Durkatu Filip Stanislávov ij žuvel, familjata ij sedela u Oreš, ama sled négvata smrać se-j presélila u Čiprovác, détu se-j zarudela s bugáti familji ud tám, taj s familjata Pejáčevič, Knježevič itd. Ud taze familja, pukraj Filip Stanislávov sa se izdignali i drugijije znameniti personi, misnici i mamáčete na pudiganjétu ud Čiprovác, Iván i Miháj Stanislávič i posle u Oltenija biskupa Nikola Stanislávič. Da ni zabrávimi dára či taze familja se vlečé ud Oreš, ud megju balgarete-palcéne. Tolkus za tuje náštu palčensku sélu, stárata dumuvina na nášte prededve.

Séltu Oreš i sigá ji ima još i ij čistu katuličánsku sélu s kulu 4000 stanovnici. Imat hubanka uredéna čarkva a vernicite gji služat dváma misnici.

(¹⁸ E. Ferm. acta nr. 7; ¹⁹ E. Ferm. acta nr. 18; ²⁰ Bákšev Relation 1640)

Lažene ali Málčik

Séltu Málčik, katu nášte prededve sa žuveli tám, sa-j zváli Lažene i to ij imalu dve selá s tuj ime. Na idnotu sa mu dumali Gornotu Lažene, na drugotu Dolnotu Lažene. Tuje sélu ij blizu du Oreš i Trančevica.

U gudinata 1622 sa ubelezali katuličánsčite sela ud na noštnata starna na Bulgárij, kujatu sa bli sas sém 21, megju kujatu i dvete Lažene. Teze selá véc parvija biskup gji-j puháždél i pukraštel. Za teze selá znájmi po-cigurni raboti ud zapisčite na guspudina biskup Bákšev. Toj s prelegata katu gji-j puhodil u 1640-ta gudina ij pisal za tej slédnotu: “Na 24 septembra sam puhodil séltu Gornotu Lažene, kujétu se namerva na brega na téčata Osam pud idna planina. Séltu ima plodurodna zeme (nivi) i tuka utránvat i mlogu márva... Tuka néma čarkva negu vernicite se prebiret u idna kašta. Stanovnicite sa 400 i sate sa na katuličánskata vera.

Na 28 septembra u 1640-ta gudina sam puhodil Dolnotu Lažene, kujétu se namerva u idna ramnina pukraj téčata Osam, détu se raždet hubavi žitá i détu utránvat márva. Viná némat zaštotu ni sa naboli još lujzá. Horata ud tuje sélu sa begali i to nekolku gudini ij blo pustu, sám ud málku vreme sa se varnali na tejnotu mestu. Tuka néma čarkva negu sám mestutu détu ij blá

nekupać čarkvata... Katuličánete sa 180 i pukraj tej još 46 dicá. Imat idin stár misnić, guspudin Stanisláv, kojtu si-j svaršil škulte u Taljánsku i sigá ij učoravel i za tuj ni moži da služi vernicite. U tuj sélu imat nužda za misnić. Dreji za misa i kálež imat. Toze kálež ji gu-j harizal sveti baštá Pápa Pável V-ja. U séltu ima i 25 kašti s turce, kujatu sa kulu 130.”²¹

Tuj ij nameril biskupa Bákšev u 1640-ta gudina katu ij puhodil dvete selá Lažene. Za teze selá tolkus znájmi još či posle idnotu, Gornotu Lažene, se-j uništlu, a na Dolnotu Lažene sa mu umenali imetu i sigá mu dumat Málčik. U tuje sélu i sigá žuvejat kača dve hiljadi hora, kujatu sa katuličáne. Imat stára čarkva i parok. I u tuje sélu ima familji s imeta kujatu gji ima u Bišnov: Petkov, Petrov, Bánčov, Madžarov (u počnivanjétu i u Bišnov ij imálu), Ronkov, Karadžov, Gánčov, Velčov.

(²¹ Bákšev *Relatio* 1640)

Balgarete katuličáne ud na zaseždenj napusnat Bulgárija

U XVII-ja vek, idno vreme katuličánskata čarkva ij mogala, kacétu smi videli, da udslužva du nejdi vernicite. Ud 1670-ta gudina žuvota na balgarete katuličáne ud na zaseždenj, ud Čiprovác i négvata ukulina ij stigal da badi po-tažak. U tezi gudini se-j

krénal boj megju turcete i austrijcete i za tuj turcete sa izkali na balgarete po-gulemi dánaci, a janičárete, kujatu sa menevali iz Bulgárija, mlogu pate sa rubulisvali stanovnicite.

Austrijscíte armiji u gudinata 1673 sa uslubudili ud turcete Buda, a u gudinata 1676 Belgráda. Turskata armija ij izgubila još nekolku bujove i se-j curukala kantu Balkáne. Balgarete katuličáne ud Čiprovác i négvata ukulina taj sa udsadli či-j dušlo vremeto da se pudignat pruti turcete i da se uslubudat ud tej. Áustrija véc ud po-više gudini, pu katuličánscíte biskupe, gji-j ukurážvala na pudiganj. Buja megju turcete i Austrija sled uslubudevanjétu na Belgráda ij prekasnal i sám u 1688-ta gudina se-j počnal ud novu. Turcete s tazi prelega sa se bli drapnali du Vidin i Oršova, kujatu grádve sa blizu du Čiprovác. Čiprovačenete i stanovnicite na tazi ukulina sa se pudignali pruti turcete. Turcete homa sa prátli raja katáni da puturat pudiganjétu i tija mámni ud madžerina Tököli Imre sa predeleli pudignatite balgare napreć austrijskata armija da dodi da gji pumogni.

U buja mlogjije balgare sa izmreli, drugjije sa gji uluváli i sa gji zali u robstvu, ama pulvinata na stanovnicite ud Čiprovác i ud ukulinata sa izbegnali, náj-parenj iz gurite i ud tuka u Oltenija détu vojvodata Constantin Brancoveanu gji-j prejal i ji-j dál dupušténj da se zadumat u Krajova, Kampul-Lung, Ramnic i

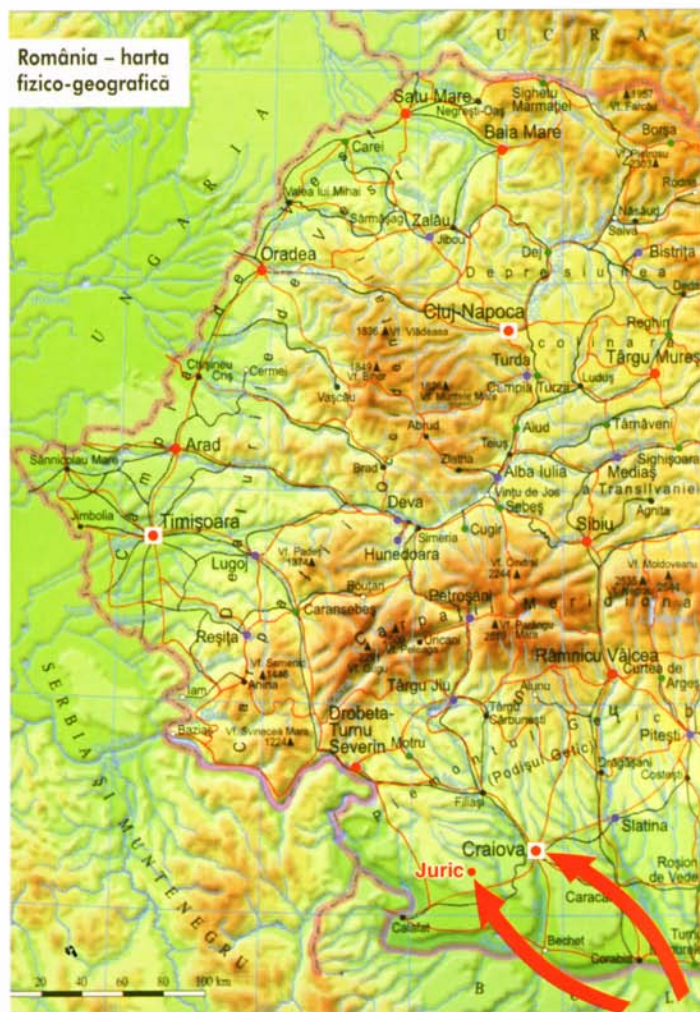
Braticeni. Taj sa napusnali balgarete katuličane ud na zaseždenj tejnata dumuvina, Bulgáríja.

Gá sa napusnali naše prededve, balgarete-palcene Bulgáríja

Sled puturevanjétu na pudiganjétu, kujétu sa-j krénali katuličánete, turcete sa zapreli rabotata na katuličánsčíte biskupe i misnici. Tija sa dáli zápuves či di god namerat čiprovačene da gji uluvat i da gji udsadat na smrać.²² Misnicite ud unuj vreme náj-više sa bli ud Čiprovác. U pudiganjétu sa bli ubiti 22 kalugjere frančiškáne, a drugijete sa napusnali Bulgáríja i sa se zadumili u manastirete ud Oltenia, Ardéle i Madžersku.

Balgarete katuličáne sled katu sa stignali u Oltenija sa imáli gulema nadežde či austrijcete za káret buja na dálja i za uslubudat i Bulgáríja i tugázi tija za se varnat u tejnata dumuvina. Mlogjije ud katánte na čélu s Pejačeviča sa se prelepili du austrijskata armija da se borat na dálja za uslubudevanjétu na Bulgáríja.

Žélbata na balgarete katuličáne nit s tazi prelega ne se izpalnala. Austrijcete sa vazali mir s turcete i Bulgáríja ij ustánala i na dálja pud turskata vlás. Izbegnatite balgarete katuličáne ij trebali da se zadumat za po-dalgju vreme u Oltenija. Idnija ud tej sa učli u Ardéle i sa se zadumili u Alvinc i Déva. Drugijete sa ustánali u Krajova i sa

krénali da si káret rabotite, targuvinata i zanajátete. Puléku ji se-j ukrénal i duševnija žuvot. Kalugjerete balgare ni sa gji ustávli. Sa si napravíli manastir i čarkva u Krajova i sa gji udslužvali kaćétu ud napreć.

U gudinata 1725, sled katu biskupa ud Sofia Knježevič i biskupa ud Nikopol, Anton Stepánov sa umreli, sveti baštá Pápa ij imenuval za biskup na Nikopol i Oltenija Nikola Stanisláviča.²³

Stánjtu na balgarete-palcéne, kujatu sa ustánali u Bulgárijia, ij blo tažku. Tija sa ustánali biz misnici i spured gulemite dánaci i narušvanjéta na turcete žuvota ji-j bil za dosta trudin. Biskupa Nikola Stanislávič ne smejal da utidi u Bulgárijia za da ji dadé makár duševnu ukripevanji, zaštotu turcete bija gu uništli. Toj, za balgarete-palcéne da možat da si upázat katuličánskata vera i da možat da badat udslužni ud katuličánskata čarkva kaćétu napreć pudiganjétu, ji-j predstavil da napusnat Bulgárijia i da se premestat i tija u Oltenija. Tugázi mlogjije balgare-palcéne, usubitu po-vernite familji ud seláta ud pukraj Dunava, ud Belene, Oreš, Trančevica, Málčik itd. sa krénali da napuštet Bulgárijia i da se zadumevat u Oltenija.²⁴ Biskupa Stanislávič ji-j iziskal dupušténji da se nasélat u Krajova i ji-j iziskal i zeme i mestu da utemelat idno sélú. Na tuje sélú sa mu dáli imetu Iurit (Juric). Tuje sélénji na balgarete-palcéne se-j počnalu u gudinata 1726 i ij trájalu du 1731, katu

turcete sa-j zapreli. Balgarete-palcene, kujatu sa si napusnali dumuvinata i sa se naselili u Oltenija za da mozat slobudnu da si darzat verata i pu verata da zuvejat, sa bli kulu tri hiljadi.

(²² E. Ferm. acta nr. 305; ²³ *Ortus et progressio provinciae Bulgariae*. Buda; ²⁴ E. Ferm. acta nr. 347+381)

Balgarete katulicane napusnat Oltenija

Kacetu smi spumenali po-gore, balgarete katulicane sa se zadumili i Krajova, Ramnik, Braticeni, a balgarete-palcene u Krajova i u seltu Iurit (Juric) Taj ci zuvota na balgarete katulicane ud Oltenija se-j ukrenal, ama toze mir i tuje dubrostanj ne trajalu mlogu. Austrija nakurazna ud Rusija u gudinata 1737, prez letutu, ij krenala ud novu buja pruti turcete. Tejnite armiji sa krenali srešte turcete u Srabsku u Bosnija, ama i u Oltenija. U balgarete katulicane ud Oltenija ud novu ij planala nadezdete ci austrijcete za unistat moznusta na turcete ud Balkane. Tija, pu kacetu izlezva ud idno pismu na biskupa Stanislavich zapaznu u biskupskata arhiva ud Timisvar, sa napravli trupi ud samuolnu prebrani mazje za da utidat u Bulgarija da krenat ud novu pudiganji pruti turcete i s pumušta na austrijcete sigá da uslubudat Bulgarija. Biskupa Stanislavich ij zal svazka s mamacete na austrijskata armija s Lobkovich i Neuburg, ama to ij blo

vec kasnu. Austrijskata armija ud Oltenija ne mogala da darzi vise buja srešte turcete i sa udlacli da se drapnat u Ardele.

Balgarete katulicane ud Oltenija sa znajali ci aku austrijcete napusnat Oltenija ta za stigni u racte na turcete. Za da ni stignat ud novu pud turska vlas, pruti kujatu sa se pudigali i kujatu ij bla udlacla da gji unisti, upatni ud biskupa Stanislavich, sa se udlacli da napusnat Oltenija. Turcete sa usujili Oltenija na 28 oktobra 1737 i sa stignali u Krajova. Balgarete katulicane ud Krajova, Braticeni i Ramnic, naprec tuj da se dugudi, sa si zali kakotu sa mogali i s austrijscite armiji sa menali planinite prez Vulcan i sa ucli u Ardele. Balgarete palcene ud Iurit (Juric), upatni ud biskupa Stanislavich, sa krenali kantu Banata, kojtu vec ud gudinata 1718 ij bil uslubuden ud turcete.

Kacetu smi videli beganjettu na balgarete-palcene ud Oltenija se-j dugudilu u 1737-ta gudina u meseca oktobra. Za beganjettu i zaselvanjettu na balgarete palcene sa ustanali zabelezani idnija raboti naj-parenj u carkovnite knjigi u matriculete, u "Historia domus" ud paraCIAjat ud Star Bisnov i u pismata na biskupa Nikola Stanislavich. U "Historija domus" ij zabelezani ci "pu kacetu starite ubazdet", balgarete-palcene, sled katu sa duznajali ci turcete za usujat ukulinte detu tija sa sedeli i tija za stignat ud novu pud moznusta na turcete, sa se

udlačli bolja da izbegnat i da utidat u zemite, kujatu sa pud vlasta na Áustrija. U tuje beganji gji-j mámil paroka Blázius Christofoer Mili i birova Dobre Fermendžin. Či kaćé sa begali nijé upisanu, ama lésnu možimi da si izmislimi či sa si natvárlí kakotu sa mogali u kućijte ali na krasta na márvite, kujatu sa gji imáli, a horata sa varváli natvárlí i tija s koj-kako pukraj kućijte i sa kárelí drébnata márvá. U “*Historia domus*” se spumeneva či vaz Černec sa menali na Dunava i sa učli u Srabsku, ama katu sa sapćásali či ni utvádet kantu Timišvár sa se varnali i vaz Oršova ud novu sa menali na Dunava i sa krénali kantu Banáta. Tija ij trebalu da barzat kantu Banáta zaštotu u Srabsku buja s turcete još ij trájal i se-j dubližval du Oršova.

Sled katu sa menali Oršova sa zastánali za idno vreme u Mehádija. Ud Mehádija izprátat petima mažje du vaz mamáče na Banáta da mu javat či sa izbegnali ud turcete i da mu ištát da gji dupusni da se zasélat na teze mestá. Petimata mažje kujatu sa krénali kantu Timišvár sa bli: Nikola Kačamága, idin Živkov, idin Ronkov, Todor Budurov i Pétar Velčov. Tija u Timišvár sa učli vaz puglaváre Neupert. “*Historia domus*” tuke spumeneva či sas tej ij bil i biskupa Nikola Stanislávič. Spured či zapisícite biskupa čec u Timišvár gu spumenevat za mamáč na družtvutu, zlamenuva či toj ne begal zágnju s tej prez Oršova, negu ij učal náj-parenj u Ardéle pa ud

tám ij dušal u Timišvár da upati nasélvanjétu na balgarete-palcene.

Stánjtu na Banáta u unuj vreme ij blo drugu ud kećétu sigá. Banáta gu-j uslubudila ud turcete u 1718-ta gudina austrijskata armija, kujatu ja-j mámil Eugen Savojoy. U turskotu vreme mlogu stanovnici na teze mestá ne imálu, negu sám tuka tám neku sélu, po-više pukraj planinite. Austrijcete, sled katu sa uslubudili Banáta sa počnali da gu zasélat s hora i du 1737-ta gudina sa se utemelili nekolku selá: Bela Čarkva, Sveti Pétar, Zádorlak, Nov Bišnov, Novija Péč, Deta, Denta, Piškija, Gутtenbrun.

Puglaváre na Banáta s rádus ij prejal prátnicite na balgarete-palcene i katu sa razbráli či-j hurta za unezi balgare, kujatu sa se borli pruti turcete zágnju s austrijcete, sa gji prejali da se zasélat u Banáta i sa ji udlačli dve mestá; Vinga ali Stár Bišnov. Pukraj zemite ud na teze mestá sa ji ubićeali i pomuš za da možat da si počnat žuvota u Banáta. Prátnicite, napreć da se udlačat di za se nasélat, sa imáli ole da vidat teze mestá. Taj či prátnicite još u 1737 – ta gudina sa stignali du Vinga i posle u Stár Bišnov. Dvámata ud megju tej sa se udlačli tuka da ustánat i da čekát da dodat i drugijete. Tija sa bli Živkov i Pétar Velčov.²⁵

(²⁵ *Historia domus* pag. 15+16.)

Kačé sa patuvoli balgarete-palcéne kantu Bišnov

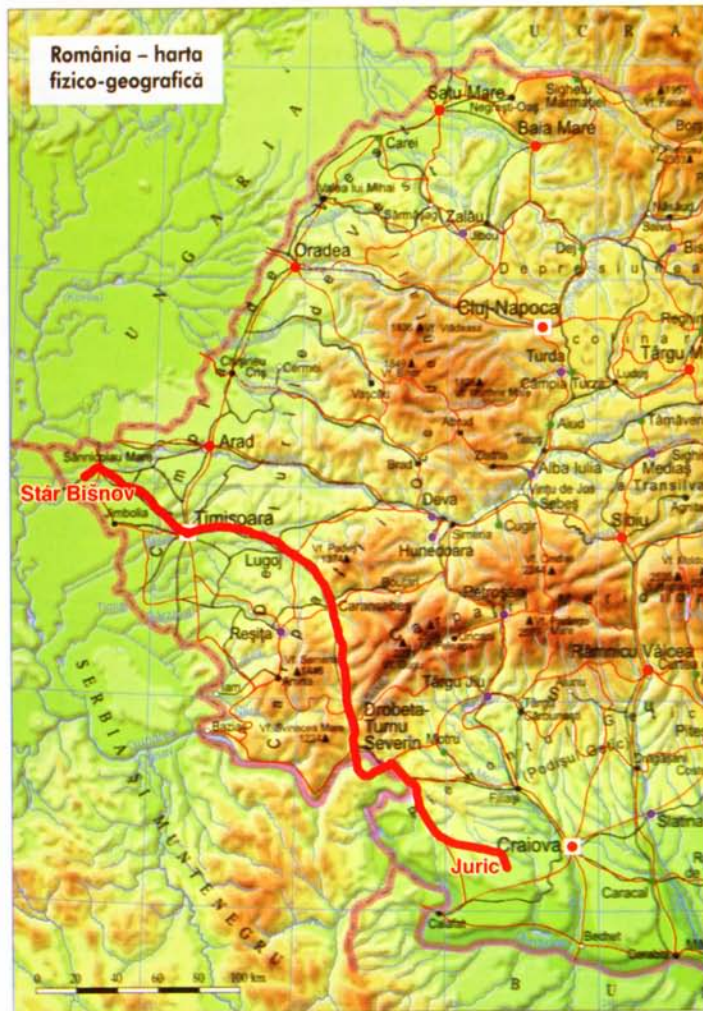
Ud zabelezanite raboti u “Historia domus” i ud knigata na kraštenite ij vazmožnu da izdirimi, kujé vreme du di sa bli stignali nášte prededve u patuvanjétu kantu Bišnov. Kakvi dáti puznávami? Náj-parenj u knigata s kraštenite pisana ud guspudina Mili ij zabelezanu či u Mehádija u kaštata na idin subprefect, ij kraštel dve dicá bleznáča, dicáta na Stujána Duljov i na Stána Balánov, Mandalinka i Mitka i tuj se-j dugudilu u 5 nuvembera 1737. Sled tuj guspudin Mili zabelezva či na 1 decembra ij kraštel drugu dite Stáná, dešterete na Márkov Mijála i na Stánčov Pétra i tuj u Rekaš. Sigá aku nekuj znáj či teze dvete selá sa na 150-180 kilométeru deléku idno ud drugu, za sapčása či nášte prededve mlogu ni sa sedeli u Mehádija, zaštotu ud 5 nuvembera du 1 december da stignat u peš u Rekaš ij trebalu da varvat satu tuj vreme. Taj či ne zimovali u Mehádija, kaçétu nekuja ud pisátelete, kujatu ni puznávat teze mestá, ubáždet “sa zimovali u Mehádija i u kumšijskotu sélu Rekaš”. Zimata, sám da puglademi na knigata s krašténjtata, za sapčasami či sa ja izmenali u Rekaš. Sétnotu krašténj zabelezanu u Rekaš ij blo na 13 februára 1738-ta gudina.²⁶

Ud teze zabelezani raboti vidimi či balgarete-palcéne sled 15 oktobra 1737 sa si natvárli na kučijte kakotu sa mogali. Sa napusnali séltu ud Oltenija u kujétu dvám sa se zadumili i sa krénali kantu Banáta. U počnivanjétu na meseca novembra sa menali prez Oršova i sa stignali du Mehádija. Tuka mátku sa si pučinali i sa prátli petima mažje vaz puglaváre na Banáta, a tija puléku sa utvádeli na dálja i u počnivanjétu na decembra se namervat u Rekaš. Tuka sa sedeli du prulečta i u meseca februára sa krénali kantu mestutu u kujétu ij trebalu da se zasélat, kantu Bišnov.²⁷

(²⁶ *Matricula bapt.*; ²⁷ *Historia domus pag.16.*)

Zasélvanjétu u Stár Bišnov

Kačétu smi spumenali, mamáčete na balgarete-palcéne na čélu s biskupa Stanislávič još u 1737-ta gudina sa stignali du mamáče na Banáta i sa dubávli dupušténji da se zadumat u Banáta i tija sa si izbráli mestutu Stár Bišnov. Sétnotu krašténj zabelezanu u Rekaš ij blo, kaçétu smi spumenali, u 13 februára. Sled tuj u čarkovnite knjigi néma više zabelezanu nit krašténj, nit ukop a nit vinčenj u Rekaš, negu na 3 mártu ij ubelezanu parvotu krašténj u Stár Bišnov i to ij blo krašténjtu na mončitu na Jána i Dobra Rusinov, na kujétu sa dáli imetu Jáni. Taze dáta mu pukázva či nášte

prededve kulu krája na meseca februára sa stignali na mestutu na kujétu sa dumali Stár Bišnov.²⁸

U “Historia domus” i tuj ij zabelezanu či katu sa stignali na tuje mestu ni sa namerli ništu ud van idna ud kámak izgradéna turna. Dára u vremeto katu sa nasélili naše prededve u Bišnov, tuka ne imálu nit kakvi stanovnici, nit madžere, nit bešenjác, nit dákve, nit vlajsá negu ij blo idno pustu mestu, na kujétu ud napreč sa stujáli turscí katáni, kujatu sa izgradili kámenata turna i kujatu sled 1718-ta gudina ij trebali da se mánat ud na teze mestá. Tuka sa zastánali naše prededve da si utemelat dumá i sélú, za da si ucigurisat idno dubro badeštu.

Sigášnotu vreme mlogijje hora se pitat či zašto ni sa se nasélili na drugu mestu détu ij po-hubava zemete, ali či nejdi po-blizu du idin grád. Istena ij či nija sigá možimi da namervami mana i da mamrimi, ama to u unuj vreme ne utádelu taj, kačétu nija mislimi. Náj-parenj treba da znájmi či nasélvanjétu na Banáta ne se dugudilu bizrázumnu. Puglavárete na Banáta sa imáli idin plán za utelemevanjétu na seláta. U vremeto katu sa stignali naše prededve u Banáta, vidimi či puglavárete ji predstavat sám teze dvete mestá za da se zasélat: Vinga i Stár Bišnov, kujatu pu tejna plán sa bli na red da se zasélat. I zašto báš tezi mestá sa bli na red nijé mačnu da izdirimi. Gá puglademi di sa teze mestá za sapčásami či Vinga ij na srede na pate ud Timišvár du Arád, a

Bišnova ij na srede na pate ud Timišvár du Sigdin. U unuj vreme selá megju Timišvár i Arád i Timišvár i Sigdin ne náj imálu i tija sa udlačli či makár kulu srede na pate da ima pu idno sélú, za patnicite da imat di da zastánat da si pučinat i da si napujat márvata s kujatu sa patuvali.

Pukraj tuj, za horata da možat da žuvejat, da si utránvat márva, imat nužda za mlogu uda. Taj či nijé čudnu či nášte prededve, kujatu véc u Bulgárijia sa bli puznáti s tuj či utránvat mlogu márva, sa si izbráli da nasélat u Stár Bišnov, kojtu ij na brega na idna uda, na Rángata. Taj či na brega na taze uda sa počnali nášte prededve da si gradat náj-parenj kašti ud darvu i da krénat zemedelsčite raboti.

(²⁸ *Historia domus pag. 16;* ²⁹ *Matricula bapt.*)

Kolerata

Idna nárudna reč ubážde či “idin nakáz nikade ni dodi samićeč”, taj i nášte prededve katu sa izmenali tažkotu beganji gji-j stigal idin drugj nakáz, idna tažka boles na kujatu sa dumali kolera. Taze boles barži se predubáve i kojtu se-j razbuleval ud kolera za nekolku dene ij umirel. Nášte prededve, za da ni predubávet bulesta, sa se razprasnali iz puljétu i idno vreme sa sedeli razprasnati. Kolerata ij trájala du meseca augusta. U

meseca augusta sa se prebráli ud novu na idno mestu i sa krénali za istu da se zasélvat.

Za da sapčásami kako ij uzrukuvala kolerata, za spumenémi unuj, kujétu ij zabelezał guspudin Mili u knigata na pukojnite. Toj ij ubelezał martavite ud vremeto na kolerata i ud tazi kniga možimi da duznájmi či u kolerata sa umreli 294 personi. Dára za pet meseca sa izmreli máj idno sélú hora. I či tuj kolku ij mlogu za spumenémi i tuj, či sled kolerata u gudinata 1739 sa umreli sata gudina sám dváma, a u 1740-ta gudina idin.

I taze tažkus ij izmenala i nášte prededve sa počnali sigá u istu da se zasélvat zaštotu ij nablížvala i zimata. Puglavárete ud Timišvár, pu kačétu sa ji ubiécáli, sa gji pumognali: Sa ji dupusnali da si sečat darvu ud čanádskata gura, za da si izgradat kašti, čarkva, paračija i za prez zimata da imat s kako da se grejat. Pukraj tuj sa ji dálí sekakaj fel rana i semená za da si sejat nivte i još i tuj se spumeneva či sa dubávli i alát za da rábutat zemete. Balgarete-palcene sa bli dubri zemedelce i rabutlivi hora i sa si počnali žuvota i na tuje novotu mestu ud Banáta.²⁹ (²⁹ *Historia domus pag. 17. Matricula defunctorum.*)

Kolku sa bli balgarete-palcene katu sa nasélili u Banáta

Zapisčite u svazka s bruja na balgarete-palcene,

kujatu u 1738 sa se nasélili u Stár Bišnov sa usukani, ama s máлку prumislivanj možat da se udsučat. U “Historia domus”, kujatu gá ne imálu zabelezani dáti ij upisala idnija raboti “pu kaćétu sa pántli stárite”, ij zabelezanu či ud Oltenija sa dušli u Banáta 120 familji, kujétu ij 4600 hora i tija sa se nasélili 60 familji, 2300 hora u Stár Bišnov i 60 familji, 2300 hora u Vinga.³⁰ Sled tuj namervami izpisani familjte ud Stár Bišnov, kujatu gji-j izpisal guspudin Blázius Mili u gudinata 1742 i tija, pu négvotu zapisvanji, sa 172 familji i sassém 1689 hora.³¹ Kaćé moži da se razjásni či kuja sa istenscí dáti?

Parvotu ubelezvanj možbit da spumeneva či sas sém kolku balgare sa dušli u Banáta, ama tuj ni spumeneva či tija ni sa dušli na idnaš i nit ni gji ubádi na drébnu negu sám “kaćétu sa pántli stárite”. Po-cigurnotu zabelezvanj ij na guspudina Blázius Mili zaštotu toj ij puznával sate familji ud Bišnov i ij mogal da gji upiši po na cigurnu. Teze dáti, kujatu gji-j zabeleza guspudin Mili sa ud 1742-ta gudina i za da znájmi či kolku hora sa nasélili u Bišnov u 1737-ta gudina možimi da izračunimi aku preberémi i unezi kujatu u kolerata sa umreli. Tija, kaćétu smi spumenali, sa bli 294. Taj či sas sém sa nasélili u Stár Bišnov kulu 2.000 duši.

Či u idnotu zabelezvanji zašto se spumenevat sas sém 120 familji gá pu zapiskata na guspudina Mili sám u Bišnov ij imálu 172, izvisva koj kaćé računi familjte.

Aku nekuj zémi sám stárite rodnici, rodnicate i dicáta familje sa po-maneni i po-mlogu, ama aku nekuj uračuni za idna familja stárite rodnici, sate tejnite dicá i unuci, familjte sa po-gulemi ama po-málku.

(³⁰ *Historia domus* pag.15; ³¹ *Historia domus* pag. 20)

II del: Čarkvata ud Stár Bišnov

Parvata i drugata čarkva ud Bišnov

Parvata rabota na nášte prededve, gá sa nasélvali nejdi, ij blá da si izgradat čarkva. Taj u Krajova sa iskali dupušténj da si izgradat čarkva baška ud čiprovačenete, a u séltu Juric sa imáli véc i parok, kujétu zlamenuva či sa si bli izgradili i čarkva.

Katu nášte prededve sa stignali u Banáta u 1738-ta gudina i sa se zasélili u Stár Bišnov i tuka, homa tazi gudina, sa si izgradili i čarkva. Za taze čarkva tolkus zmájmi či-j blá naprávna na barži ud darvu na mestutu détu sigá ij paračijata. Či kolku ij blá gulema ne ustánalu zabeležanu, ama spured či stanovnicite na Bišnova sa bli kulu dvete hiljadi ne mogala da badi sassém manena. Tazi čarkva sa ja naprávli za vremenita, durdi ni se zamognat i tugázi da si naprávat čarkva ud čarmidi.³²

U unuj vreme u Banáta sa nasélili još mlogu hora, usubitu švábi i sa se utemelili mlogu selá. Mamáčete na daržávata sa pumágali horata da se zadumat i da si naprávat sate nužnite raboti. Taj sa dávali nosce za horata da si izgradat i čarkvi. Tazi pomuš ja-j dávala taj zvánata “excelsa camera”, na palčensci možimi da ji preubarnimi “previsokata kása”.

Guspudin parok Elšek, kojtu ij stigal parok u Stár Bišnov u gudinata 1764, ij izhodil za taze “previsoka

kása” da naprávi i u Bišnov čarkva ud čarmidi. Taze čarkva sa ja svaršli u gudinata 1767 i guspudin Kukurov, kojtu u unuj vreme ij bil paroka na Bišnova, na 20 decembra ja-j blagusvil.³³ Taze čarkva ni znájmi kačé ij izgldavala, ama treba da-j blá kača čarkvite ud drugijete selá, kujatu sa se gradili u unuj vreme i gji ima i sigá, kačétu na primer čarkvata ud Lovrin ali ud Perjámuš. Vernicite ud Stár Bišnov sa se rádvali na novata čarkva.

(³² *Historia domus* pag. 19; ³³ *Hist. domus* pag. 27)

Čarkvata ud Bišnov treba da ja razvalat

Taze rádus na vernicite ne trájala za dalgju. Novata čarkva ud Stár Bišnov ne se ukázala za trájna. Spured či u 1742-1743 u Bišnov sa nasélili još kulu 200 familji i bruja na vernicite se-j uzmložil, čarkvata sa ja udpusnali gulema i sa ja izgradili na sláb fundamént. Za tuj dzidvete na čarkvata, sled nekolku gudini, sa krénali da se izvivat i da se pukat, a u vreme na 25 gudini i pokriva se-j izhával. Za tuj ij trebalu da ja zatorat, a u tuj vreme svetite misi sa gji daržáli u gulemija magazin. U Bišnov ij imálu idin gulem magazin za rana i dolnija kát sa gu uredili za čarkva.

Guspudin parok Kukurov véc u 1793-ta gudina piši pismá kantu “previsokata kása” da právi neštu s čarkvata,

ama tija ni sa barzali da pumognat puprávenjétu na čarkvata ali gradenjtu na nova čarkva. Sa se skapili da naprávat neštu za horata i du na sétne, sled mlogu iskanji, sa ubicáli nekakva pomuš ud 2000 florinta, ama tezi nosce sa tolkus máлку či s tej ne mogalu da naprávat ništu i za tuj bišnuvenete ni sa šteli da gji prejémat. **Tugázi vernicite ud Bišnov sa se udlačli na tejna trošak da si izgradat nova, hubanka čarkva.**³⁴.

(³⁴ Szentklárai Adattár pag. 618; Hist. domus pag. 28)

Kakva čarkva sa se udlačli da si izgradat Bišnuvenete

U unuj vreme u novuutemelénite selá sa se gradili po-jéftni čarkvi, kaćétu sa čarkvite ud Perjámuš, Lovrin, Grábac itd. Tija sa bli idna po-gulema sála sas simpluváni dzidve i tavánj, ama u unuj vreme sa se právli i po-skapi čarkvi. Taj sa bli biskupskata čarkva ud Timišvár i Rágjenskata čarkva. Vernicite ud Stár Bišnov sa se udlačli takvaze hubanka čarkva da si izgradat. Formata na تازه čarkva, ali pu kaćétu se duma još, stila se zvé “**barok**”. Čarkvite, kujatu se gradat u toze stil treba da imat hubanći, vidni i ućični salpve na kujatu da se pudpiret gulemi, visoći címerliji, kupoli, krécavi bánečeta, istu taj hubanći i ućični ultáre, predikálnica i ípve. Čarkvite izgradéni u stila “barok” imat i gulemi péndžari i le

dzidvete i usubitu salpveti i kupolte sa ufárbni, umulerisani, s mlogu šár i čičnus. U kupolte zámánj se štámpat gulemi hubančí sveticí.

Nášte prededve sa znájali či takvize čarkvi sa skapi da se izgradat, ama tija tuj ni sa ulágali, negu sa bli pužélni tejnata čarkva da ja naprávat da badi ud náj-hubančíte i náj-skapite i sa se udlačli takvaze čarkva da si izgradat. Tija pu upatvanjétu na guspudina Kukurov homa sa krénali da preprávet čarmidi, darvu i da prebiret nosce. Sate čarmidi s kujatu se-j izgradila novata čarkva sa gji harizali vernicite i pukraj tuj sa prebráli 23.000 florinta i 42 kruni nosce. U tuj vreme sa namerli i májsture dzidáre, kujatu sa gradili takvize čarkvi. Tija sa bli ud Sigdin i glávniija májstur sa gu zváli Jozu Schwörtz.³⁵

Guspudin Kukurov u gudinata 1800 na 30 januára ij umrel. Toj ne dučeka da vidi novata čarkva za kujatu tolkus se-j trudil, ama želbata, kujatu ja-j imál, mu se-j izpalnala. Toj ij bil pužélin da gu zakupájat u novata čarkva, napreč ultáre i bišnuvenete sa mu izpalnali taze želba.

Čarkovnite mamáče s novija parok, s guspudina Hagymási u 1801-ta gudina, na 20 aprila sa vazali kuntráka s májsturete ud Sigdin za da krénat gradenjtu na novata čarkva.³⁶

Krénvanjétu na gradenjtu na novata čarkva

Sled katu sa vazali kuntráka s májsturete, sa se slogali štut ij možnu po-barži da krénat rabotata. Na 4 mája sa počnali da razválet stárata čarkva i u “Historia domus” taj ij zabelezanu či horata taj sa bli nastojni da rábutat či za tri dene sa ja razvalili. Ud tuje zabelezvanji možimi da sapčásama či gradenjtu na čarkvata ni sa ji právli sám májsturete, negu sa rábutili i horata. Na 13 jula sa počnali da kupájat fundaménta i za 13 dene sa gu izkupáli i sa razmánali i zemete taj či májsturete na 27 jula sa mogali da počnat gradenjtu na fundaménta. Za da si dadémi isáp kakva gulema rabota ij blo kupájenjétu i gradenjtu na fundaménta i razmánvanjétu na izfarnata zeme, sa zabelezali či u fundaménta sa flezali sate čarmidi ud stárata čarkva i sate kámaci ud turskata turna i još ne nit imálu dosta. “Historia domus” spumeneva za taze rabota slédnotu: “Nit ni moži da se upiši marlivusta na májsturete, na pumagáčete i na vernicite”.³⁷ Fundaménta sa gu izgradili za 16 dene.

(³⁷ Hist. domus pag. 36)

(³⁵ Szentkláray Adattár pag. 618; ³⁶ Hist. domus pag. 31)

Blágusova na kámaka za u fundaménta

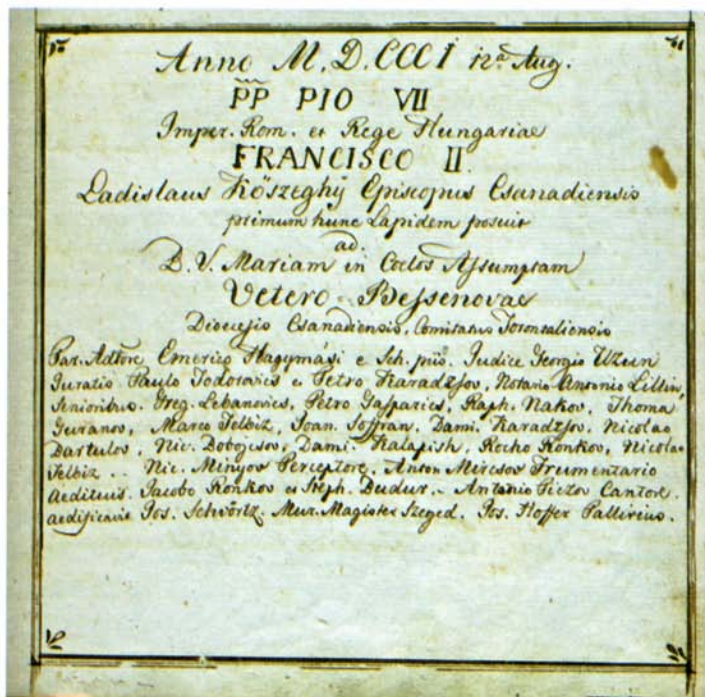
Taj ij ubičájja, či gá se kréni gradenjtu na idna čarkva, parvija kámak da gu blagusvat i da gu gudat u fundaménta.

U 1801- ta gudina na 10 mája sa imenuvali za biskup na čanádsata biskupija Guspudina Ladislausa Kőszeghy. Toj katu ij duznájajl či kakva gulema i hubanka čarkva sa se udlačli da napravat bišnuvenete, tolkus mu-j blo drágu či se-j ubičál da dodí u Bišnov i toj da blagusvi kámaka za u fundaménta. Blágusova na parvija kámak se-j daržál na 12 augusta. Mestutu détu sa gudli toze kámak ij dzida ud nadzac gulemija ultár. Na toze kámak sa gudli i idna ud jélavu izlena tábla, kujatu sa ja ukripili u kámaka sas šes gozdeje. Na nija sa napisali slédnotu:

U gudinata MDCCCI (1801) na 12 augusta u vremeto na Pápa Pius VII-ja i u vremeto na rimsčija cár i madžerscí králj Fránca II-ja, biskupa na Čanáda Ladislaus Kőszeghy ij gudil toze parvija kámak na čarkvata na u nebeto uznisénata Blažéna Divica Marija ud Stár Bišnov, ud čanádskata biskupija, ud ukulinata Torontál.

Parok ij bil Emeric Hagymási, birov Gjura Uzun, žuráte: Pál Todorovič i Pétar Karadžov, nutáruš: Anton Lilin, a ubštináre: Gargul Lebánovič, Pétar Gášpárič,

Rášu Nákov, Toma Guranov, Márku Telbis, Iván Sofrán, Dánku Karadžov, Nikola Bártulov, Nikola Bobojčov, Dánku Kalapiš, Roku Ronkov, Nikola Telbis, Nikola

Minjov, Anton Mirčov, Jáku Ronkov i Stépan Budur. Kántur ij Anton Picov, gradéna ud mājsturete dzidáre Jozu Schwörtz i Jozu Hoffer

Biskupa na toze denj ij počnal pubožnusta u 9 saháte na kujatu sa zali del pukraj mloštvtutu na vernicite i slédnite misnici: Ioannes Repkay, parok ud Gottlob, Josephus Gruber, parok ud Čatád, Emericus Pászthory, Josephus Sövényházi, Ivo Desruelles. Teze sa služli u misata na guspudina biskup. Pukraj tej sa bli još: Paulus Németh, paroka ud Mákuv, Andreas Radványi, paroka ud Sigdin, Antonius Jakobfalvi, paroka ud Nagjus, Emericus Buhovits, paroka ud Čanáđ, Sebastianus Kapffer, kapláne ud Bišnov i Emericus Hagymási, paroka ud Bišnov kojtu ij daržál predikata. Biskupa ij svaršil pubožnusta s tuj či-j blagusvil náruda i rabotata. Sled tozi práznič s pumušta na horata dzidárete sa krénali da gradat dzidvete i du 15 oktobra sa gji izgradili visoči ud 4 rázkače (métera) Na 15 oktobra sa napusnali rabotata za tazi gudina.³⁸ (³⁸ *Hist. domus pag.* 37+38)

Svaršvanjétu na gulemata rabota

U slédnite gudini májsturete sa káreli na dálja gradenjtu na čarkvata, kujatu rabota ij blá sé po-tažka, zaštotu ij stigralu na red da právat kupolte i da gradat turnata, détu ij trebalu da digat čarmidi mlogu na visoku.

U slédnata gudina u 1802, u mája meseca guspudin parok Emeric Hagymási ij napusnal Bišnova i u 1 jula sa imenuvali za parok u Bišnov guspudina Paula

Radovics. Toj s vernicite ij kárel na dálja gradenjtu na čarkvata. U 1803-ta gudina i biskupa ij dvádel ud novu da preglade stánjtu na paračijata i da vidi kaće napridva gradenjtu na čarkvata. Tazi gudina, ij zabeležanu, či sa rábutili na pokriva i vatrešni raboti.³⁹ U 1804-ta gudina sa stignali kulu krája na gradenjtu. Gradenjtu na čarkvata se-j svaršlu katu sa gudli križčitu gore na turnata. Tuj, pu kaćetu sa zabeležali, se-j dugudilu na 1 mája. Na tozi denj, sa se bli prebráli sate hora, ama ne sám ud Bišnov, negu i ud kumšijsčite selá da vidat taze sétnata rabota i da zamat del u svaršvanjétu na gradenjtu. Májstura, kojtu ij pukril turnata s plij, ij trebalu da usadi i križčitu na négvotu mestu. Tozi májstur ij bil Jozu Brandstaedrer ud Sigdin. Tozi denj vetar ne imálu i taj ij mogalu da se izvarši i tazi rabota. Katu májstura ij zastávil križčitu na vara na turnata, horata sa vikali ud rádus i sa plěštlí, a gadlárete`sa svirli i tozi denj više nikuj ne rábutil, negu sate sa se veselili spured či s pumušta na Guspudina Boga sa napravli taze izvanrednu gulema rabota, sa svaršli gradenjtu na gulemata čarkva.⁴⁰

(³⁹ Hist. domus pag.48+49; ⁴⁰ Hist. domus 50)

Uriždenjétu na čarkvata

Horata taj ubázdet i tuj ji ubázdet spured či ša-j sapčasali ud kátadenjšnja žuvot, či gá nekuj izgradi idna

kašta i ja pukriji ij gutova du pulvina, zaštotu drugijjete raboti, kujatu treba se naprávat, za da moži da sedi u nija sa pá tolku. Istu tuj možimi da ričemi i za čarkvite. Nášte prededve sled katu sa izgradili dzidvete i sa pukrili čarkvata i turnata ij trebali i da ja uredat sas sate nužnite raboti. Taze rabota sa barzali da ja naprávat još tazi gudina.

Parvata rabota ij blá da naprávat gulemija ultár. Za tazi rabota pukraj májstura Joza Schwörtz sa vikali ud Buda idin májstur, Fránca Záhn, kojtu ij znájal da právi mármora i sé u tuj vreme sa pugdili pá u Buda i darvenite čičnusti za na ultére i za na salpvete ud na oklu ultáre; tabernákuluma (dulápčitu za ultárskotu Utájstvu), čipvete na ángjelete, gjardánete s trandáferete itd.. Teze stvári sa gji dunéli ud Buda u meseca juna i du septembra sa gji usadili na tejnotu mestu i sa gji puzlatili. U meseca augusta sa pustláli čarkvata s čtvartiti crépelčeta i sa usadili péndžarite. Sé u tuj vreme sa dunéli idna gulema skapa svetica naštámpana na plátnu s ulij ud Viena za na gulemija ultár. Na nija ij naštámpanu nebuuznásenjétu na Blaženata Divica Marija, kujatu ij patrone, bránitelicata na nášta paraćija.

Za varosvanjétu i fárbenjétu na dzidvete sám tolkus ij zabeležanu či u uktobera meseca sa pugdili idin májstur farbár, Joza Pájer ud Timišvár da ufárbi kupolata ud nad gulemija ultár. Toj u kupolata ij naštámpal sveticata na

sveti Pétara i sveti Pávla zaubikuléni s ángjelčeta u nebéska sláva. Za fárbenjétu na drugijete dzidve i kupoli ni se spumeneva ništu. Taj se vidi či s tazi prelega ne ufárbli sata čarkva, negu sám sa ja uvarosali.⁴¹

(⁴¹ *Hist. domus pag. 50+51*)

Ćipvete i manenite ultáre

U “Historia domus” za ćipvete i za manenite ultáre néma zabelezanu na drébnu ništu, negu sám tolkus se spumeneva či napreć da pusvetat čarkvata, náj-parenj sa pusvetili manenite ultáre; idina za pućitvanji na svetija križ, a drugjija za pućitvanji na sveti Nikola. Ud teze hurti možimi da si dedémi isáp či teze manenite ultáre sa bli véc gutovi. “Historija domus” ni mu ubázde či di sa se právli, ama na idina ud tej, na ultáre na svetija križ, májstura se-j upisal. Toj ij Ferdinand Stuflesser ud Orisei. Spured či ultárete i formata, ali stila na ćipvete sa idnákvi, možimi da rićémi či i dváta sé tozi májstur gji-j právil, a Orisei treba da badi idno mestu ud Tirol. Májsturete ud Tirol s tuj sa bli purčuti či sa právli ćipve ud darvu, ama darvotu sa-j fárbli s idnija skapi fárbi, kujatu sa právli ćipa da izgładva kača žuv.

Istu taj i hubanćite ćipve ud pukraj ultárete i ud čarkvata, ali po-jásnu ubádnú, ćipvete na sarci Isusvu, sarci Marijnu, sveti Jozu i sveti Anton pá taj si preličet

u formata i stila. Na idina ud tej, na čipa na sveti Antona, ij zabeležanu či-j právin ud Josefa Runggaldier ud Groden i tuka piši či tuj ij u Tirol. Taj či toze májstur ud Tirol ij napravil spumenatite čipve.

Za hubančite gulemi čipve ud vaz gulemija ultár, za čipa na sveti Karola ud Boromeja i na sveti Alojzija, ni se spumeneva ništu, ama u obštu ij ubádnú či darvenite raboti ud na gulemija ultár sate sa právní u Madžersku u Buda i spured či i teze čipve se daržat vaz gulemija ultár i sé tozi stil imat, moži bit či i tija sa právní zágjnu s gulemija ultár u Buda.⁴² (*42 Hist. domus pag. 50*)

Bišnuvenete se preprávet za gulemija práznič na pusvetevanjétu na čarkvata

Sled katu sa naprávli sate teze raboti i čarkvata ij dustignala dumestna za da se upotrebuva, mamáćete na Bišnova sa se udlaćli da vikat biskupa, još tazi gudina, da pusveti novata čarkva. Rabotite, kaćétu smi spumenali, sa se svaršli u uktobera. Biskupa Ladislaus Köszeghy u tuj vreme ij bil u kaštelata mu ud Mákuv. Ud Bišnov sa učli da puzvat biskupa: Guspudin parok Paul Radovič, birova Pétar Gášparič, žuráta Paul Todorovič i nutáruša Anton Lilin. Tija sa učli u Mákuv détu biskupa gji-j prejal i sa gu zamolili u imetu na vernicite da dodí da pusveti novata čarkva. Négvata

milus, guspudin biskup ij uslušel puniznata molba na náruda i se-j ubicál či na 11 nuvembera za darži pusvetevanjétu na náj-hubankata i náj-gulemata čarkva ud nášta biskupija, kujatu sa ja izgradili bišnuvenete za po-gulema sláva božja. Za toze gulem prázníc na bišnuvenete sa duznájali na mlogijje mestá ud ukulinata i sate sa se prepráveli da zamat del u pusvetevanjétu na taze hubanka čarkva.⁴³

(⁴³ *Hist. domus pag. 51*)

Pusvetevanjétu na čarkvata – parvija denj

Sled katu sa preprávlí “relikvite” i sate nužnite raboti za pusvetevanji na idna čarkva, sa gji dunéli ud Timišvár u Bišnov. Biskupa napreč s idin denj, u naprečpládnešnite saháte, ud Mákuv ij dušal u Bišnov. Mamáčete na séltu s mládi vasadnati na kune, istu taj i izvanrednu mloštvu nárud sa čekali biskupa vaz “čarvénata čárda”. U tuj vreme dzonjtata sa bili biz prestánka. S takvaze prázníčna rádus sa pusretli bišnuvenete s tazi prelega biskupa.

Sled pladninata u tri saháte s purcijon sa zanéli “relikvite” u čarkvata détu sa daržáli vičérnata i sled tuj sa pusvetili manenite ultáre, idina za pučítvanji na svetija križ, a drugjija za pučítvanji na sveti Nikola biskup i

mačenić. Sled pusvetevanjétu na ultárete sa pusvetili i dzonjtata, kujatu sa bli gudni vremenitu na idin krák megju školata i novata čarkva. Gulemija dzonj sa gu pusvetili za pučítvanji na sveti Pétara i Pávela, drugjija na pučítvanji na Blaženata Divica Marija, a trécija za pučítvanji na sveti Stepana madžersćija králj.

Spured či pišimi za pusvetevanji na ultárete za spumenémi i idna rabota, kujatu nikuj ne ja spumeneval du sigá, za da ja znájmi i nija.

U vremeto na parvite krastjáne, katu svetata misa se-j daržála u katakombite, u dupčite ud planinite détu sa zakupávali mačenicte, grobvete na mačenicte sa bli ultáre détu misnicite sa služli miste. Za spomen na teze vremetá ij ustánal ubičájja, u ultárete na kujatu se služli sveta misa, da gudar neštu ustánatu ud telotu ali ud ubleklotu ne svetcite ali mačenicte. Na teze raboti latinsći se duma “reliquia”.

Katu sa pusvetili manenite ultáre na bišnovskata čarkva i u tej sa gudli takvize “relikvi”. U “Historija domus” sa zabelezali i tuj či kakvi relikvi sa gudli u teze ultáre. Taj ij zabelezanu či u ultáre na svetija križ sa gudli relikvite na svetite mačenicci Pacificus i Victorija, a u ultáre na sveti Nikola relikvi ud svetite Salvata, Liberata i Kandida. Ij hubeve da puznávami i taze rabota.⁴⁴

(⁴⁴ *Hist. domus pag. 51+51*)

Pusvetevanjétu na čarkvata – drugjija denj

Gulemija prázníc, pusvetevanjétu na čarkvata ij bil na utre, u 11 novembra. Za toze prázníc sa nastigali izvanerednu mlogu gustene. Za da možimi da si dedémi isáp kakaj gulem prázníc ij blo pusvetevanjétu na čarkvata ud Bišnov, ij dosta da spumenémi misnicite, kujatu sa zali del na toze prázníc i ud di ša dušli. Tija sa bli:

Andrija Radvánji, kanunić ud Timišvár

Pál Németh, kanunić ud Timišvár

Jákob Linden, paroka ud Smikluš

Jozu Kőszeghy, paroka ud Sigdin

Gjura Kárg, paroka ud Biled

Stépan Ross, paroka ud Sveta Ána

Gjura Kiss, parok u Timišvár

Andrija Vasszko, paroka ud Zombor

Emerik Bukovics, paroka ud Čanád

Iván Stelczik, paroka ud Novija Peč

Jozu Sövényházi, paroka ud Szöreg

Pál Radovics, paroka ud Bišnov

Heinrich Kés, misnić ud biskupijata

Jozu Horvath, misnić ud biskupijata

Marčelo Dániel, misnić ud biskupijata

Adalbert Szentmiklossy, kalugjer

Matija Bogner, kalugjer

Aloisius Paulik, misnić ud biskupijata

Kacétu vidimi, kulu 20 misnici sa se prebráli na toze denj u Bišnov, makár či u unuj vreme patuvanjétu ne blo lésnu i tuj sa-j napravli zaštotu sa duznájali či vernicite ud Bišnov sa izvaršli idna izvanredna i gulema rabota, sa izgradili idna ud náj-hubančite čarkvi ud seláta na nášta biskupija i sa dušli da ji dedat pušténji. Na toze prázníc sa zali del i mlogjije svetovni puglaváre, stanovnicite ud Stár Bišnov i vernici ud kumšijscíte selá.

Biskupa, náj-parenj ij pusvetil gulemija ultár za pučítvanji na u nebeto uznisénata Blažéna Divica Marija i ij gudil u négu “relikvite” na svetite mačenici Trankvillus i Mausvetius. Sled tuj ij slédlu pusvete-vanjétu na čarkvata pu kacétu ij prepisanu i tugázi se-j daržála parvata sveta misa u novata bišnovska čarkva. Gulemata rabota s pumušta na Guspudina Boga se-j svaršla. Bišnuvenete s tuj sa dustignali puznáti či sa si izgradili gulema i hubanka čarkva na kujatu, kacétu ubážde istorika Szentkláray, “ij mačnu da-j nameriš pár u nášta biskupija”.⁴⁵ Previsokata daržávna kása posle ij predstáveta na bišnuvenete da ja purdedat za 20 000 florinta i taj da badi u tejnata brigosnus kača gá bija ja napravli tija, ama bišnuvenete, makár či sa bli sirmáse, ne prejali noscete i čarkvata ij ustánala tejna.⁴⁶

Za sklučvanji za spumenémi či i tuj ij ustánalu zabelezanu či sled svetata misa sate gustene sa bli upuštuvani s pladnina. Misnicite sa bli puzváni na

pladnina u paraćijata, svetovnite puglaváre u kaštata na birova Gášpárič i u kaštata na žuráta Todorovič, a na oklu čarkvata se-j dávalu jadenj na gustenete ud drugijete selá. Pladninata, pu kaćétu ij zabelezanu, ij kuštuvála 6.000 florinta. Gá vidimi taze suma možimi da sapćásami zašto ni sa prejali bišnuvenete pumušta na daržávnata previsoka kása, kujatu ij blá ud 2.000 florinta. Tuj tolkus ij blo máлку či nit za pladninata ni bi blo dosta.

Sled taze pladnina, u 4 saháte, guspudin kanunić Pául Németh ij premestil Ultárskotu Utájstvu ud magazina, kojtu ij služil za čarkva, u novata čarkva za ud sigá na dálja vernicite tuke da se srešet s Guspudina Boga i s náša Udkupitelj, s Guspudina Isukrasta.

Guspudin biskup Kőszeghy na utre ij napusnal Bišnova. Napreć da se máni, bišnuvenete za zafálnus sa mu harizali sveticata s u nebeto uznisénata Blažéna Divica Marija ud stárata čarkva, kujatu sa ja zanéli u Mákuv i sa ja gudli u kapélčitu na biskupa.⁴⁷

Ud tazi dáta novata čarkva ij mestutu détu vernicite ud Stár Bišnov e 200 gudini se srešete s Guspudina Boga, slušet négva nauk i upatvanjétata na Guspudina Isukrasta. Tá ij pumognála toze nárud da si upázi verata, pušténusta i májćensćija jazić.

⁽⁴⁵ *Hist. domus pag. 53;* ⁴⁶ *Szenrkláray Adattár pag. 619;* ⁴⁷ *Hist. domus pag. 53)*

Kaće izgladva bišnovskata čarkva

Kaćétu smi spumenali po-gore, bišnovskata čarkva ij izgradéna u stila “barok”. Daldžinata na čarkvata ij ud 45 métera ud vatre, a šarokusta ij 15 métera pá ud vatre. Svetinjétu ij dalgju 15 métera ud vatre i šaroku 10,70, dára s 4 métera po-tesnu ud čarkvata. Dzidvete sa témelni, dubéli ud 1 méter. Pukraj dzidvete ud vatre sa napravli u seku starna pu 4 hubanći i šaroći salpve na kujatu sedat trite dalgjuvásní kupoli ud nad čarkvata. U svetinjétu ima idna gulema oklučesta kupola, kujatu ja daržat drugjije 4 salpve. Teze kupoli sa visoći ud 16 métera. Nad péndžarite, nad jorganete i nad flezvanjétu za u svetinjétu ima naprávni hubanći, ućični čimerliji. Tám détu se srešet čimerlijte i kupolte sas salpvete i dzida ima naprávnu idno ućičnu báneče, kujétu deli plafone ud dzidvete.

Dzidvete na čarkvata i ud van sa mlogu ućični. Šara ud pud pokriva gu daržat 8 salpve u seku starna, kujatu gore imat šár i čičnus, a na oklu péndžarite i vratáta ima drugjije belešći i čičnusti, kujatu pá taj sedat na idnija salpve. Sigá s prelegata na sétnotu fárbenj na čarkvata ud van, teze čičnusti smi gji ufárbli s po bledáva fárba ud kaćétu dzidvete i taj se pukázvat u sata tejnata hubus. Dzidvete na turnata istu taj sa ućični sas salpve i čičnusti

kaćetu i dzidvete na čarkvata, ali či možimi da rićemi či tija, spured či sa po-vidni, sa još po-ućični.

Turnata, pu idnija zabelezvanjéta, ij visoka 62 métera. U čarkvata možat da flezat u stulovete i pravnič kulu 2.000 hora.

Drugjije zabelezani raboti u svazka s čarkvata

Kaćetu možimi da sapćásami ud upisanite raboti, čarkvata u 1804-ta gudina sa ja pusvetili, ama idnija raboti sa ustánali da gji napravat posle pusvetevanjétu. Teze raboti sa gji zabelezali i za gji spumenémi i tej, za da se znájat.

Predikálnicata

Za izvanrednu hubankata predikálnica treba spumenémi baška neku hurta. Kaćetu ij ustánalu zabelezanu u dokumentete, predikálnicata, stulovete i jorganete sa gji napravli po-kasnu. Za predikálnicata, kujatu ij izvanrednu hubanka, ne zabelezali ud di sa ja kupli. Ud stila sapćásvami či ne ja pravil májstura kojtu ij pravil manenite ultáre ali drugijiete ćipve, zaštotu fomata na ćipvete ij druga, ama spured či i tija sa napravni ud ufárbnu darvu, možimi da si predstavimi či

i tá ij naprávna nejdi u Tirol. Izvanrednotu na тази predikálnica ij tuj, či čipa na Guspudina Isukrasta, dubrija pastir ud na vara na predikálnicata ij neštu niubičnu. Tuka sa naprávli Isusa s paralija, kakotu u naše ukulini néma. Sigášnotu vreme predikálnicata ni se upotrebuva više, ama tá ij idna čičnus na čarkvata.

Stulovete

U počnivanjétu, katu sa pusvetevali čarkvata, dalgji stulove još ne imálu. Stulovete sa gji pugdili homa sled pusvetevanjétu, u meseca decembra. Májstura ij bil ud Sigdin. Toj, prez zimata ij naprávil 44 dalgji stulove ud jáku darvu i u 1805-ta gudina u meseca mártá gji-j usadil u čarkvata. Teze stulove i sigá gji ima.⁴⁸

(⁴⁸ Hist. domus pag. 54)

Jorganete

Za jorganete máлку zabelezani raboti sa ustánali. Náj-parenj ima zabelezanu či u 1774-ta gudina sa kupli idnija jorgane s 6 reda svirci, to jest sas šes registre, za u parvata čarkva.⁴⁹ “Historija domus” ni spumeneva da sa usadevali stárite jorgane u novata čarkva, negu neštu na kasu ubázde či “u 1812-ta gudina sa si preprávlí i jorgane”. U 1857-ta gudina, ima zabelezanu, či sigášnite jorgane sa gji pupráveli. Tuj zlamenuva či sigášnite jorgane, kujatu ni se sapčasva da sa nadávani i smesni s

vétite, negu sa nešto celu, sa gji kupli u 1812-ta godina, kujatu u 1857 véc ij trebalu da gji puprávet. Jorganete sa naprávni ud puznátija májstur Welter i imat sassém 20 registra, dvátcet reda svirči, sassém 980 svirči. U 1857- ta godina májstura Stépan Kovács ud Sigdin gji-j puprável. U svazka s tuj puprávenji ij zabeležanu i idna nistréča. Guspudin parok Miláševič ij hodil pu skelata i si-j izčupil kraka taj či ij trebalu da mu gu udrežat i toj dalgju vreme ij buleduval i du na sétne ij umrel.⁵⁰

(⁴⁹ *Hist. domus pag. 29;* ⁵⁰ *Szentkláray Adattár pag. 619*)

Pokriva i turnata

Za pokriva na čarkvata i za turnata imami zabeležani nekolku raboti. Véc u 1827-ta godina, ij zabeležanu či sa právli pokriva, a idno drugu pismu zapáznu u bišnovskata paračija ubážde či i u 1890-ta godina sa ja pukrivali.⁵¹ Nija pak pántimi či čarkvata se-j pukrivala i u 1956 i u 1984-tu letu. Gá znájmi teze dáti za se pitami zašto ij blo nužnu taje častu da se pukriva? Nášta čarkva, spured či ima visok pokriv, ne mogalu da ja pukrijat sas crép zaštotu toj jáku taži i darvotu ni bi mogalu da gu uzdarži, negu ij blá pukrita sas šindri. Šindrite sa idnija daščeta dumestni da se uluvat idno s drugu i s tej da se pukrivat kašti. Teze daščeta s vreme ud vlágata sa izglinevali i vetara gji-j smaknival ud na pokriva. Za tuj ij trebalu da se puprávet i da se umenevat. U 1956-ta

godina šindri više ne mogalu da se namerat, a čarkvata ij trebalu da se pukriji spured či-j natičela na po-više mestá, pa za tuj sa udsadli da ja pukrijat s tábličeta ud pala. Da ni zabrávimi či u 1956-ta godina smi bli véc u kumuniskotu vreme i za tuj pala za čarkvite ne dávali, negu sám ud izčupnite. U fabrikata sa gji narezali po na manenu i s takvize tábličeta sa pukrili čarkvata. Vetara, sled idno vreme, gji-j razbutal i tuka tám gji-j izčupil. Da se umenat ij blo mlogu mačnu, za tuj guspudin Kalapiš Karolču u 1983-ta godina ij nameril idnija dubri májsture ud Brašov i u 1983-ta godina sa mánali palata i sa pukrili čarkvata s dubél cinev plij i sa naprávli idna mlogu hubava i trájna rabota. Etu sa menali 20 gudini i u tezi gudini s pokriva nit kakvi težkusti ni smi imáli.

Za turnata znájmi či i nija u 1827-ta godina sa ja pukrili s bel plij, kujatu rabota ij kuštuvala 593 florinta, a na péndžarite sa gudli uplétin durot, kojtu ij kuštuval 817 florinta. Turnata i u 1864-ta godina sa ja pukrivali i s tazi prelega križčitu i tumbaka ud pud križčitu sa gu puzlatili.⁵² Sétnata dáta u svazka s turnata ij zabeležana na turnata. Tám ij napisanu 1896. Taj se vidi či u tazi godina sa pukrili ud novu turnata sas bakarevija plij i ud tugázi ne imáli više težkusti s nija.

(⁵¹ *Arhivata ud Stár Bišnov.;* ⁵² *Szentkláray Adattár pag. 619*)

Kako znájmi za dzonjtata

“Historia domus” zabelezva či katu biskupa Ladislaus Kőszeghy ij dušal da pusveti novata čarkva, náj parenj ij pusvetil dzonjtata, kujatu sa bli gudni na idin krák ud darvu u sreć školata i čarkvata. Za teze dzonjta i tuj se spumeneva či idin, gulemija, ij bil nov, a drugijete trite sa bli ud razvalénata čarkva. Za tuj možimi da rićemi či parvite dzonjta sa gji kupli katu sa svaršli parvata čarmidena čarkva u 1767-ta gudina. Taj se vidi či unezi tri dzonjta sa bli maneni i za tuj katu sa svaršli novata čarkva, sa kupli još idin, kojtu ij bil pogulem. Teze dzonjta u 1805-ta gudina, prulećta u meseca máрта, májstura Jozu Brandstadter gji-j usadil u turnata na jáku darvu za da možat da se taglat.⁵³

Sigášnite dzonjta ni sa unezi, kujatu u 1805 sa gji dignali u turnata. Za sigášnite dzonjta znájmi či sate gji-j právil májstura Hönig Frigyes ud Arád. Dzone kojtu biji pládne ij izlen ud novu u 1906-ta gudina. Na négu ima zabelezanu či-j 584 kila. Drugijete trite sa právni po-kasnu, ama pá ud Hönig Frigyesa u Arád. Na tej ij napisanu slédnotu: “Sa napravni pu naredbata na obštenskotu puglavárstvu u 1925-ta gudina katu ij bil parok guspudin Fránc Kristovčák, Věnc Velčov primár, Horat Crucin notar, Sebastiján Petrov kasir za po-gulema

sláva božja”. Či kako se-j dugudilu sas stárite dzonjta néma zabelezanu ništu, ama nijé mačnu da si dadém isáp či sa gji iztupili i sa gudli još materiále kakvitu ij trebalu za da izlejat sigášnite dzonjta i taj tija da badat sate idnákvi za da imat hubančí obšt glás.

S náj-gulemija dzonj, treba spumenémi, či se-j dugudila idna nistréca. Kulu gudinata 1950 jazika na dzone, kojtu ij za dosta tažak se-j saboril, spured či kožata kujatu gu darži se-j utagnala i toj ij udril u jévcata na dzone i gu-j izcepil, kujétu ij zlamenuvalu či si-j izgubil glasa. U 1964-ta gudina, guspudin parok Kalapiš Karolču ij nameril idin májstur kojtu ij razmeval u dzonjta, kujétu u unuj vreme véc ij blo redka rabota i toj se-j pugdil da gu zalepi. Tugázi sa gu sneli, sa gu zalepili i za da si dubávi glasa, sa gu ugrejali da se razsvedi za zalepénotu da se uidini s drugotu. Nekać sa gu dumentli da si dubávi glasa, ama toj nijé više kaćétu ij bil.⁵³

(⁵³ *Hist. domus* pag. 51)

Vatrešnotu fárbenj na čarkvata

Kaćétu smi spumenali, u “*Historia domus*”, sám tolkus ij zabelezanu či napreć da pusvetat čarkvata u kupolata ud nad gulemija ultár idin májstur farbár ij naštámpal ángjele u nebéska sláva i po-dole sveticata na sveti Pétara i na sveti Pávela.⁵⁴ Za drugijete kupoli

ni piši ništu, kujétu zlamenuva či s tazi prelega tej ne gji fárbli, negu sám sa gji uvarosali. Za fárbenjétu na sata čarkva u “*Historia domus*” néma ništu zabelezanu, kujétu zlamenuva či tuj sa-j naprávli po-kasnu.

Čarkvite, kujatu sa izgradéni u formata, u stila “barok” treba i da sa hubančí ufárbbi, usubitu u kupolte ij ubičáj da naštámpat gulemi sveticí, a na oklu tej mlogu čičnusti i belešči. I naše prededve sa znájali či čarkvata nijé pudpalnu svaršna durdi nijé ufárbbna kaćétu ij ubičája na tozi stil. Taze rabota, spured či-j blá po-gulema rabota i mlogu skapa, sa ja udfarvali i čec kulu krája na 1880-te gudini sa se udlačli i tuj da naprávat. Pismáta ud bišnovskata paraćija mu ubáždet či taze rabota ja-j počnal guspudin parok Jonáš. Toj, kulu krája na 1880-te gudini, ij nameril idin mlogu puznát i dubar májstur ud unuj vreme, Gyöngyösi Rezső ud Arád, kojtu ij imál preprávenj za takvize raboti i ij bil prepuznát i ud kantu svetovnite, ama i ud kantu čarkovnite puglaváre za dubar májstur. Májstura náj-parenj ij pukázal naštámpanu na hartija kaćé ij izmisli da ufárbbi kupolte, kakvi sveticí za naštámpa i kaćé za ufárbbi sata čarkva. Rabotata ij blá mlogu hubava i sa ja udubríli i u biskupijata i u Bišnov, sám či nosce ne mogali da preprávat, zaštotu nit séltu, nit paraćijata, a nit biskupijata ne mogali da preprávat tolkus nosce. Za tuj rabotata sa ja udfarlili za neku gudina. U tuj vreme sa se slágali s idin májstur da naprávi

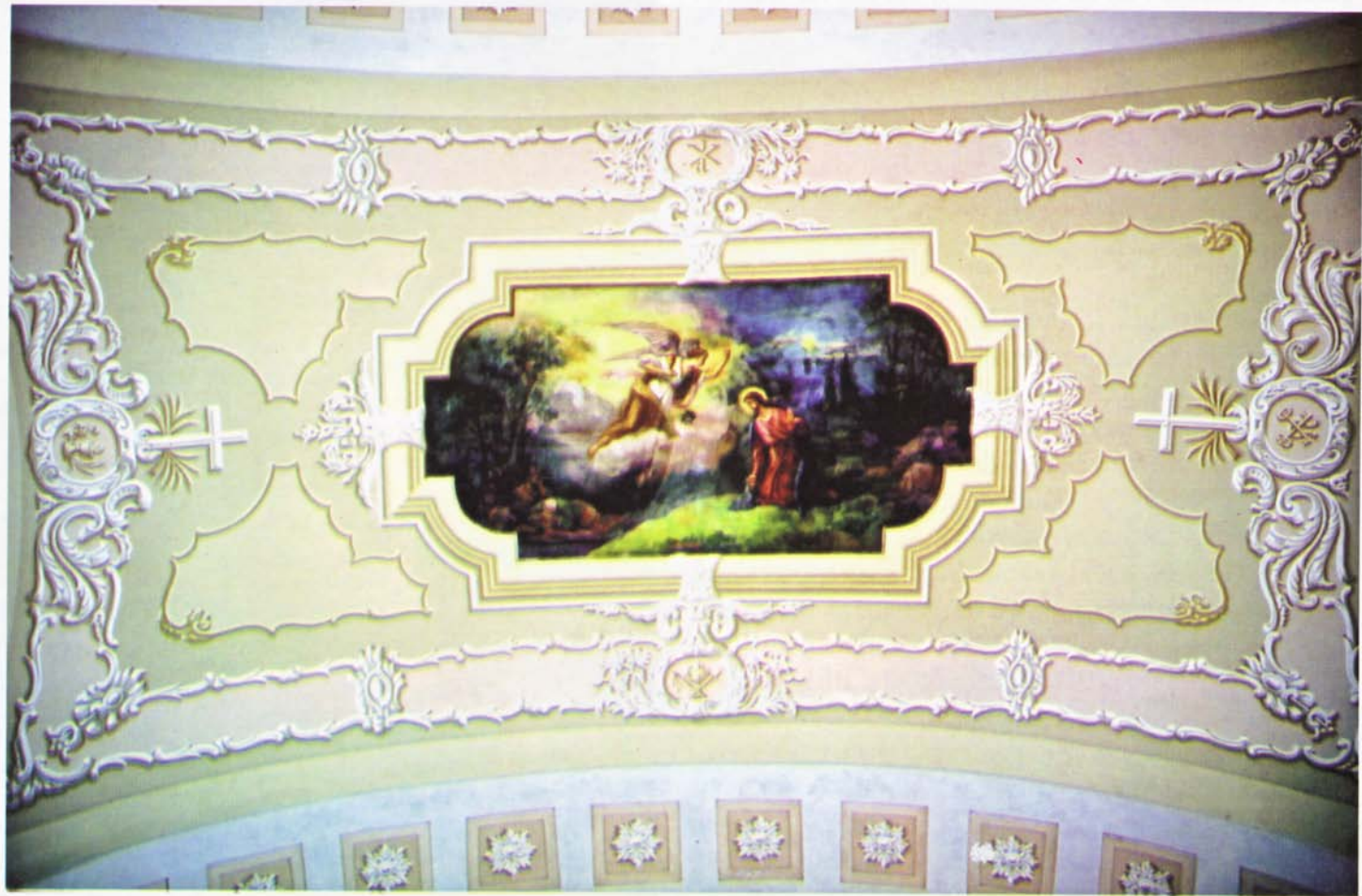

skelata za Gyöngyösi da moži da rábuti. Májstura kojtu se-j slogal da napravi skelata ij Wessel Gyula ud Mákuv. U gudinata 1893, sled katu se-j upatlu i dumestlu satu, se-j krénala i taze hubanka i glávna rabota. Májstura náj-parenj ij ufárbil parvite dve kupoli. Nad ultáre ij naštámpal svetotu Trojstvu i na oklu sveticata izvanrednu hubančí šár i vinca ud cveči. U drugata ij preštámpal sveticata na piktora Munkácsi: Isus napreć Piláta. U tréćata, u srednata kupola, ij bil naštámpal Isusa u Gecemánskata gradina, a u sétnata Isus sas dicáta. Na oklu sveticte redum ij napravil hubanć šár, kaćétu i u čimerlijte.⁵⁵ Taj či bišnovskata čarkva čeć u 1893-ta gudina si-j dubávla tejnata pudpalna hubus, kaćétu treba da badi idna čarkva “barok”.

U svazka s tuje fárbenj treba da spumenémi či to za kasu vreme se-j namuskurilu. U unuj vreme, u čarkvata, gá ij blo tamnu, kaćétu na sutrešnite misi, ali ránite misi, se-j svetlilu sas svišti. Taj na ultáre sa gureli pu 10 svišti, na trite kandilnici 48 i baška tuj i na manenite ultáre, a i za sate martavi sa gureli pud jorganete pu idna svišta, taj či spured dima na teze svišti stenite i sveticte na čarkvata sa se ukadili či dvám ij mogalu da se sapćása kako ima naštámpanu. Na sveticata na májća božja ud na gulemija ultár sám licitu ji-j blo videć i drugu ništu. Za ángelete ud na oklu nija ni smi znájali či gji ima.

Za puprávenjétu i varosvanjétu na čarkvata u sreć

dváta svetovni bujove ne imálu vazmožnus. Sled drugjija svetovin boj ij dušal kumunizma, kojtu ne ulágal čarkvite, negu ij ustánalu vernicite na tejna trošak da si izdaržet i uriždet čarkvite. U 1974-ta gudina, sled katu horata sa se pu zamognali sled buja i kulektiva, ij dustignalu vazmožnu málku da se uredi čarkvata ud vatre. Tazi rabota ja-j zal da ja napravi idin tukašin májstur, Mácu Kerčov. Toj ij uvarosal dzidvete, ij izčistil sveticte ud udimnotu i málku gji-j puprávil istu kaćétu i šarvete, ama sas sila smešni, niprelični fáربي. U 1992-ta gudina se-j javila idna hubava prelega da ufárbimi ud novu čarkvata s preprávní májsture. Tezi májsture sa bli, Ludovik Miltaller i négva sin mládija Ludovik Miltaller ud Arád. Miltallerete u tuj vreme véc sa bli puznáti či právat dubri rabota. Tija sa ufárbli biskupskata čarkva ud Timišvár i ud Satu Mare, čarkvata ud Rágjne, ud Sibiu, za da spumenémi sám nekuja ud po-glávните. Májstura ij bil véc za dosta stár i ne náj imál ole da varši takvize gulemi i maćni raboti, a mládija ij imál gorni škuli ud ártata i ij mogal da rábuti i na drugu mestu, ama predorni ud guspudina parok sa prejali da ufárbat i uredat i hubakata bišnovska čarkva taj kaćétu sám tija znájat, s mlogu hubančí fáربي, kujatu se rudejat idna s druga. Šarvete, spured či sa mlogu hubančí izmislini, ne gji razváleli, negu sa gji pudnuvili i ufárbli sas sém ud novu, ama taj kaćétu sa bli. Istu taj i sveticte ud kupolte. Idnata

svetica ud srednata kupola ne ji harésvala kaćétu ij blá gudna či dupkata ud na kupolata ij blá báš na vrata na Guspudina Isukrasta. Za tuj stárijja májstur se-j udlačil da naprávi druga. Toj taj ij gudil personte za dupkata da ni smeši ništu. Taj či sveticata ud srednata kupola ij izmislina i sastávna ud májstura Miltálller Ludovik stárijja. (⁶⁴ Hist. domus pag. 51; ⁵⁵ Arhivata ud Stár Bišnov.)

Uriždenjétu na čarkvata

Kaćétu znájmi II sloga na biskupete daržána u Vatikáne ij udredila sate pubožnusti da se varšat na jazika na náruda i misnika da služi misata srešte náruda na idin ultár tarpéza, za horata da vidat kako se dugážde u svetata misa. Istu taj misnika da četé čatenjétata i da predikuva ud idno predikálničje srešte náruda. Za tuj ij trebala u sate čarkvi da naprávat teze raboti. Pukraj tuj da razmánat ud čarkvite sate unezi raboti, kujatu sa bli udvišni: barjáci, finére, križčita, čipve itd. kujatu sa zakrivali i čupli hubusta na čarkvite. U 1986-ta gudina ij dušlo na red da se naprávi i u Bišnov taze rabota. Biskupijata ij imála idin indžinir arhitekt, indžinire Braun, kojtu ij dával upatvanjéta u svazka s dumestvanjétu na čarkvite, za tija da badat hubančí dumestni. Pu upatvanjétu na toze indžinir sa dumestli biskupskata čarkva, čarkvata ud Rágjne i le i mlogijje drugijje čarkvi. Indžinire Braun,

katu ij videl či Bišnovskata čarkava si preliče s Rágjenskata, homa ij rékal da ja naprávimi kačétu tám. Tugázi smi mánali idnija raboti, za da sa po-videni čičnustite na hubankata čarkva. Svetlusta smi ja naprávli da ni škodi na pogleda i da nijé srešte horata.

Ultáre tarpézata i predikálničetu ij trebalu da ji naprávimi ud novu, zaštotu unuj, kujétu ij blo du tugázi, nikak ne si preličelu s drugijijete ultáre ud čarkvata. Taze rabota ij izhodlu da ja naprávimi mlogu hubeve, zaštotu smi namerli idin mlogu dubar májstur darvudelac, Péra Mirčov ud Bišnov, kojtu mu-j náreć da izdela hubančí raboti ud darvu i toj ij prejal i ij naprávil ultáre i predikálničetu da si preliče s drugijijete ultáre i taj gá flezi nekuj u čarkvata da ni sapćása či tuj ij neštu novu. S prelegata na tuj dumestvanji na čarkvata smi gudli još idin red péndžari ud železu i vratá, kujatu mlogu pumágat zimnu vreme čarkvata da ni iztini tolkus mlogu.

Vankašnotu dumestvanji na čarkvata

Sétnata gulema rabota, kujatu smi ja naprávli ij vankašnotu malterosvanj i fárbenj na čarkvata. Sétnotu malterosvanj na čarkvata ij blo za dosta ud kole vreme. U idno pismu zapáznu u bišnovskata paraćija se spumeneva či u 1880-te gudini sa pukrivali i sa malterosvali čarkvata. U menatite 100 gudini se razbire

či máltera ij zaslábel i ij počnal da páde. Puprávenj i varosvanj na čarkvata se-j varšlu po-više pate, ama to za neku gudina máltera izpáde na drugu mestu i čarkvata ij blá pá izkružna, a dzidvete ud mlogjijete puprávenjéta sa bli sám peteci s novu malterosvanji. U 1999-ta gudina smi slogali s čarkvénata občtina da napravimi idna po-trájna rabota, da izkružimi sat stárijja málter pa ud novu da ja umalterosami i sled tuj da ja ufárbimi. Pomuš nikuj ne mu ubicával i za tuj bišnuvenete i s tazi prelega sa se udlačli na tejna trošak da napravat rabotata. Malterosvanjétu se-j počnalu homa u 1999-ta gudina i smi gladeli šarvete s kujatu ij učična čarkvata da gji napravat kačétu sa si bli. U tuj vreme véc ij mogalu da se dubávat hubavi fárbi za vankašni dzidve, kujatu taj sa napravni da bránat dzida ud vlágata na čište i za tuj smi udlačli dzidvete da gji ufárbimi s takvaze fárba i le čarkvata da badi ufárbna s po-više fela fárbi, za šara da gu-j po-videć i da se sapćasa négvata hubus. Taj či sigá čarkvata nijé uvarosana s vár negu s idna ud náj hubavite fárbi, kujatu se právi u Austrija, s fárбата “Baumit”. Etu s pumušta na Guspudina Boga i taze rabota smi dustignali da ja svaršimi i taj sigá nášta 200 gudišna čarkva da stujé u tejnata hubus i da badi i na dálja idna ud náj-hubačite čarkvi ud nášta biskupija.

III del: Č a r k v a t a i v e r n i c i t e

Čarkvata ij mestutu détu vernicite se klánat na Guspudina Boga

Balgarete-palcene ud Bišnov, kaćétu smi videli, s gulema trudba i s gulemi álduve sa izgradili gulema hubanka čarkva. Tija sa napravli taze rabota za na tuje mestu, u taze čarkva, da imat vazmožnus da dustignat du náj-hubavotu, du nauka na Guspudina Isukrasta. Kaćétu znájmi čarkvite sa mestutu détu horata imat vazmožnus da se sreat s nauka na Guspudina Isukrasta i da gu puznájat po na dalboku. Istu taj čarkvite sa mestutu détu vernicite pu mulitvite i pu álduva na svetata misa se sreat s Guspudina Boga. U čarkvata prejemet sakraméntete pu kujatu dustignat da sa dicá božji i naslidnici na božjitu kraljéstvu. Za tuj, možimi da ričémi, či čarkvata ij mestutu détu horata dubávat náj-skapotu i náj-hubavotu: Guspudina Boga i věčnotu blaženstvu. Nášte prededve sa usešteli i sa cenili vrednusta na verata i sa napravli čarkvata za tuka da imat prelega da namerat zámánj teze raboti.

Za tuj čarkvata ud 200 gudini, ud katu sa ja pusvetili, nedele i práznici ij palna s hora i makár či-j gulema, katu horata ud Bišnov sa se uzmožli još tolkus ud kaćétu sa bli katu sa ja gradili, ij stignala da ni moži da gji saberé sate. U po-stárotu vreme sate stanovnici na

Bišnova, ud van manenite dicá i stárite bulnávi hora, nedele i práznici sa zemeli del na svetata misa. Na taj zvánata maneka misa sa zemeli del po-stárite. Tija sa sedeli u stulovete i aku ne imálu mestu sa stujáli i právi pukraj stulovete i dzida na čarkvata. Pud jorganete sa sedeli na maneni stolčita unezi žini, kujatu sa želeli i sa gureli sveš i sa se molili za tejnite milni pukojni. Istu na taze sveta misa sa zemeli del i po-manenite dicá. Tija sa bli naredéni, mončitata na idnata starna, mumičtata na drugata napreć stulovete i u sreć stulovete čec du pud jorganete. Taj sata čarkva se-j napalnivala s hora.

Na svetata misa ud 11 saháte, ali kaćétu ji dumat u Bišnov, na gulema misa sa zemeli del po-mláдите i hirgjenete i mumite. I na tazi sveta misa stulovete sa se napalnivali. Unezi mladužence, kujatu ne mogali da sadnat u stulovete sa sedeli pukraj stulovete i dzida na čarkvata ud na mažkata starna i na jorganete a bulčite, za kujatu ne imálu mestu u stulovete, sa sedeli na žénskata starna pukraj stulovete i dzida i le pud jorganete. Mestutu na hirgjenete i izgudenikvete ij blo pukraj gulemija ultár i napreć stulovete ud na mažkata starna, a mumite i izgudenicte sa sedeli napreć stulovete ud na žénskata starna i u sreć stulovete du pud jorganete Taj i na gulema misa čarkvata se-j napalnivala. Na práznici pu nekupać sa sedeli i na pate, spured či ne mogali da flezat u čarkvata.

U kumuniskotu vreme ateistete mlogu sa se mačli da udstarnat horata ud čarkvata i za tuj ni sa ji dávali vazmožnus da zamat del na svetata misa. Sa gji káreli da rábutat i nedele makár durkatu sa trájali miste, a dicáta sa gji zemeli u škulata. Taj se-j dugudilu či sa purásli nekolku generáciji, kujatu véc ni useštet kakva hubanka i glávna rabota ij da sa svazani s čarkvata i pu nija s Guspudin Boga. I tija nit sigá, makár či-j slobudnu, ni sa kadarni da si umenat ubičája. U sétnotu vreme mlogijje ud horata si namerat neakva rabota, a mláдите se veselat pu sata noš i taj zanimáret čarkvata i svetata misa. Spured teze raboti i spured či stanovnicite ud Bišnov sa sé po-málku, nedele na svetite misi, dvám se napalnat stulovete.

Bi blo hubeve i sigášnite bišnuvene da useštet, kaćétu nášte prededve, či u čarkvata sám s hubavi raboti se sretimi i hubavi raboti dubávimi, pa da ja puházdet ud manenu du gulemu, kaćétu ij blo nekupać.

Čarkvata ij mestutu détu dicáta se zapuznájat s verata

Nášte prededve sa si napusnali tejnite dumá, kaćétu smi upisali po-napreć, za da možat da si daržat katuličánskata vera i za da možat da žuvejat pu tejna nauk. Čarkvata ij unuj mestu détu čeleć se zapuznáj s

verata i détu, pu krašténjtu prejémi verata na Guspudina Isukrasta. Za tuj na balgarete-palcene náj-glávna rabota ij blá da si kraštet dicáta, ali kaćétu dumat horata, da gji uverat. Spured či u po-stárotu vreme se-j dugáždeltu manenite dicá, spured idnija bolesti, po-lésnu da umrat, ij blo ubičáj da gji kraštet štu moj po na barži, aku ij blo vazmožnu homa na trécija denj. Za tuj u Bišnov i sigá na krašténjtu se duma i tréc denj.

U krašténjtu krasnicite i krasnikovete, sigá i rodnice se ubičájat da utránat dicáta da puznávat i verata i da gji naučat pu nija da žuvejat. Čarkvata pumága rodnice u izvaršvanjétu na taze sveta i glávna dlažnus. I u Bišnov kaćétu i na drugijjete mestá détu sa žuveli katuličáne, čarkvata ij utemelevala škuli za dicáta tuka da se zapuznájat s verata i s drugijjete nužni raboti za u žuvota. Treba da spumenémi, za da se znáji, či škulata ud Bišnov ja-j utemelila katuličánskata čarkva. Vétite škuli i sigá sa upisani u pogrunda (carte funciara) či sa na katuličánskata čarkva. U teze škuli sa se zapuznávali dicáta s nauka na Guspudina Isukrasta. U počnivanjétu na dvátcetija vek škulte gji-j prejala da gji izdarže daržávata, ama sa dupušteli na misnicite da predávat u tej i nauka na verata.

Tažčite gudini u svazka s predávanjétu na verata u škulata sa bli gudinte ud kumuniskotu vreme. Kumunistete sa iskali da utránvat ateiste i ne tarpeli za horata,

ama usubitu dicáta, da se sreštet s nauka na verata i sa zapireli predávanjétu na nauka ud verata u škulte. Pukraj tuj sa imáli briga za unezi, kujatu sa trasli na nekakaj náčin da se zapuznájat s verata, ali sa dvádeli na misa, da gji baškurisvat ali i da gji pedépsat. Takvize verni hora ne mogali da dustignat du hubavi službi. Katuličánskata čarkva i sám katuličánskata čarkva i u tuje vreme na prugonvanjétu ij prebirela dicáta i mladéža da gji uči ud verata, di u čarkvata, di u sakrištutu, di iskrušnu di po-vidnu i ne sám manenite dicá negu i po-gulemite i čec i dicáta ud srednite škuli. Tija s rádus sa zemeli del u toze nauk, zaštotu sa čuli idnija raboti, kujatu ni sa mogali da gji čujat nijdi i sa usešteli či tezi raboti ni sa laži, kaćétu drugotu kujétu ji čujat.

Teze mládi, spured či ne gji dupušteli nijdi da hurtuvat na tejna májčensć jazić, ji-j blo drágu da dvádet na teze saháte, zaštotu lekcijte sa gji čuli na balgarsćija-palcensć jazić. Pukraj tuj smi naprávli i hubanći pesmi na náša balgarsć-palcensć jazić, kujatu s rádus sa gji peli i idno vreme ud 1984 du 1990-ta gudina na Kolada, napreć srečnoštnata sveta misa, mláдите ud srednite škuli sa právli idna igra. Sa izigrávali dugadjájata s purudénjtu na Guspudina Isukrasta ali či druga dugadjája svazana s Guspudina Isukrasta. Tuj satu smi-j právli u čarkvata i na náša hubanć balgarsć-palcensć jazić. Na dicáta, ama i na horata, sa ji harésvali teze predávanjéta, zaštotu ij

blo neštu hubanku, kujétu na drugu mestu ne mogli da ji napravát ali da ji vidat.

U kumuniskotu vreme mlogu mládi familji sa si namerli rabota u gradvete i sa napusnali Bišnova. Na teze mestá i da-j imálu katuličanska čarkva, u teze čarkvi pubožnustite i nauka se-j daržál na takvizi jazici, kujatu nášte hora ni gji hurtuvat. Tija sabuta si dvádet u Bišnov vaz tejnite rodnici i u Bišnov dvádet na misa. Za tejnite dicá smi daržáli nauk letnu vreme gá dicáta sa slobudni i sedat vaz tejnite stári rodnici. Na toze letin nauk, kojtu ij trájal seku gudina pu dve nédeli, sa dvádeli pu 50-60 dicá, kujatu sa sedeli na drugjije mestá. S tazi prelega i tija naučat lekcijte ud verata, pesmite, mulitvite i mlogu pate i palčenscija jazić tuka sa gu učili, zaštotu tám détu sedat némat s kogu da hurtuvat. Takaze nauk daržimi i sigá.

Dicáta u čarkvata prejemet sakraméntete

Sveti Baštá Pápa Pius X – ja, u počnivanjétu na dvátcetija vek, ij udredil za dicáta, kočé puznájat nauka na verata, da se izpuvedat i da se prečistat za paruv pać i s tazi prelega sami da si prepuznájat verata napreć licitu na svetata májća Čarkva. Ud tugázi misnicate treba preprávat dicáta za toze práznić i gá sapćásat či dicáta puznávat sate nužnite raboti, gji prečistat za paruv pać,

kaćétu se duma s parádija.

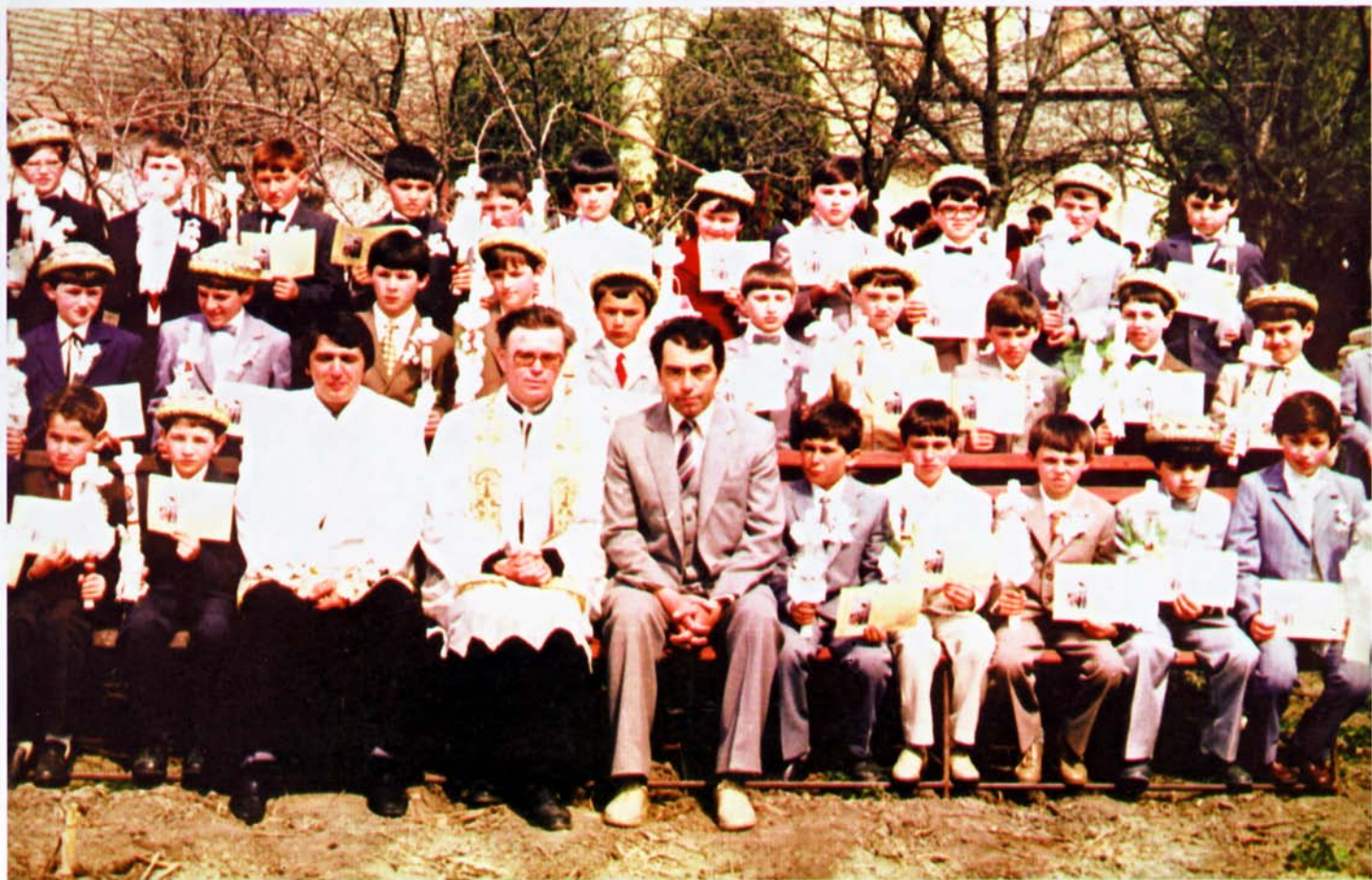
U Bišnov toze práznić ij dustignal da badi idin ud náj-hubancíte práznici. U sétnotu vreme, ud katu svetata misa se darži na jazika na náruda, za toze práznić dicáta naučat pesmite i mulitvite, kujatu se ubáždét u svetata misa na pámeć i u svetata misa, kača pudpalni krastjáne, tija sami molat i pejat. Na dicáta jáku ji harésva da pukážat či i tija véc sa neštu i znájat i sami da napravát kača gulemite idnija raboti, da molat u svetata misa. Mulitvite gji naučat na pámeć i tuj ij hubava rabota, zaštotu posle, gá dvádet na misa, znájat da molat i da pejat zágjnu sas sate vernici.

Za dicáta da možat da se izpuvedat i da se prečistat ij prepisanu da puznávat na kasu nauka na verata, desete zápuvesti božji i kako mu učat i le za sakraménata na pukorata i Ultárskotu Utájstvu. Za da smi cigurni či dicáta sa razbráli teze raboti i puznávat nauka na verata, napreć praznika gji izpitvami ud lekcijte i aku znájat ji dadémi idno svetiće na kujétu napišimi či-j diploma i či znájat satu i možat da se prečistat. Dicáta s tazi prelega usetat či véc i tija znájat neštu glávnu i se rádvat.

Na parvotu prečistinjé, kujétu u Bišnov ij ubičája da se darži na belata nedele, dicáta dodat u čarkvata s rodnicate i s krasnikovete i krasnicate hubanći premenati; mumičtata u beli dalgji sukná, mončitata s naćični paraliji. Rodnicate s krasnikovete i s krasnicate gji

umámat u čarkvata détu misnika s vernicite gji prejémi. U svetata misa tija sami pejat i molat taj kačétu ángelete u nebeto. Na sétne s idnija pujeziji zafálet na tejnite rodnici za tejnata trudba, dubrustivus i mila, sled kujétu paroka gji upuštuva. Pukraj čarkvata ima preprávní stulove za da sadnat da si pučinat. Durkatu si činat gji prekánimi s testá i sládku piće za razladevanji, dubávat pu idno svetiće za spomen ud parvotu ji svetu prečisténji i ij ubičáj da napravimi idno društvenu svetiće za spomen.

Dicáta u čarkvata služat vaz ultáre u svetata misa

U katuličánsćite čarkvi, za dicáta da naučat da puznávat hubeve svetata misa i da zamat del u nija, ij ubičáj misnika da gji zémi da gu pumágat u svetata misa. Tezi dicá sa ministránte. U Bišnov taze rabota ji harésva na dicáta i máj sate se javat da služat na misnika u svetata misa. U sétnotu vreme i mumičtata, kačétu zemet del u nauka, taj zemet del i u služenjétu. Dicáta gá služat se ublečat u idnija čarkovni dreji i u misata stujat pukraj ultáre, daržat na misnika knjigata i mu pudávat unezi raboti, kujatu sa nužni u svetata misa. U svetata misa tija ubáždēt mulitvite na glás, ali možimi da rićēmi či tija mámat mulitvata u čarkvata. Taze rabota za tuj ij

glávnu da ja varšat dicáta, zaštotu se naučat ud maneni da znájat kako se dugážde u svetata misa i da ne gji srám i stráj da se pukážat u čarkvata. U sétnotu vreme i dicáta ud srednite škuli sa iskali da gji ustávemi pu nekupać i tija da služat i za tuj smi uvéli či nedele, na gulema misa, tija da služat. Mlogjije taj ubáždēt či gá se naredat na oklu ultáre ublekani u drejte za služenji naćičat čarkvata.

Vernicite u čarkvata važat ženitba

Ženitbata, kaćetu znájmi, ij udredéna ud Guspudina Boga i ij sveta rabota. Za tuj unezi, kujatu vervat u Guspudina Boga, treba usetat i treba da znájat či ženitbata, kača seku sveta rabota, se prejeme ali vazva u čarkvata. U menatite gudini máj sate vernici ud Bišnov u čarkvata sa si krénvali ženitbensćija žuvot. Ženitbata i vazvanjétu na ženitbata, vinčenjtu, zámánj ij blo nájgulemata rádus na familjte. Za tuj sata rudbina na mládite ij zemela del na taze glávna rabota ud tejna žuvot, sa dvádeli s mládite na vinčenj. Pukraj tuj treba spumenémi i treba da znájmi či katuličánete istenska ženitba sám u katuličánskata čarkva možat da važat. Daržávskata ženitba ij prepisana za i daržávata da znáj kuja žuvejat u familja, ama napreć Guspudina Boga sám unazi ženitba ij istenska, kujatu ja važat u čarkvata i s tuj pukázat či ja prejemet kaćetu toj ja-j udredil.

U sétnotu vreme, ud katu horata pu vazmožnustite na tehnikata sa dustignali da možat da vidat sekako, mlogijje sa krénali da se mislat u svazka sas ženitbata kača pagánete ali bizbožnite. Da ni se ustávimi takvize bizbožni ideologiji da mu zavladejat. Nija smi katuličáne i gá naspuredimi katuličánsćija nauk s drugijijete ideologiji sapćásami či tuj, kujétu ji uči krastjánskata

vera, ij po-hubavu i za tuj niji da ji slédimi. Nija da si glademi náštu i da vazvamj ženitbata kaćetu se páde na idnija krastjáne u čarkvata, u kujatu za zamat del sate rudbini i puznáti na mládite. Nijé li tuj istenskotu i hubavotu.

Vernicite u čarkvata se sreštet sas znameniti gustene

U vremeto na dvete stotni gudini ud katu ij izgradéna nášta čarkva tá ij prejemela znameniti čarkovni gustene. Idnija takvize gustene sa bli biskupete vaz kujatu se-j daržála nášta paraćija, biskupete ud Timišvár.

Véc smi spumenali či guspudin biskup **Ladislaus Kösze**gy, katu ij čul či kakva gulema i hubanka čarkva sa se udlačli da si naprávat bišnuvenete u 1801-ta gudina gji-j puhodil za da blagusvi parvija kámak na čarkvata. U 1803 ij dvádel ud novu da preglade stánjtu na paraćijata i kaćé sedi gradenjtu na čarkvata, a u 1804-ta gudina ij dušal da ja pusveti. S teze puházdenjéta ij pukázal či-j pukraj vernicite ud Bišnov i ij putvardil či hubava rabota varšat.

Za idin drugj biskup, za guspudina biskup **Alexander Bonnáza** sam nameril zabelezanu či u 1862- ta gudina ij dvádel u Bišnov da krizmi dicáta. I toj ij daržál mlogu na balgarete-palcéne i gji-j cenil spured tejnata

izdarželivus u verata i za tuj da-j pukáži s тази prelega ij ubádil predikata na balgarscí-palcénsći jazić. Etu idin del ud predikata: *“Fálin Isus! Drágji krastjáne, čáku ni hurtuvam váša májćin jazić, détu žála, pá sam izmislil za vás idin kas krastjánsć nauk u jazika vu da vu dáma... Na sétne na sincata vu ubáždem: Puštuvajti májćinija vu jazić balgarsćija, vášte ubičáje. Badeti dubri pužožni krastjáne, kaćetu sa bli stárite vu prededve, kujatu u turskotu vreme sa si napusnali kaštite, zemete i satu tejnotu blágu, za da zapázat unuj blágu, détu na seku krastjánin ij náj-drágu, verata krastjánska”*. Toze biskup ij udredil i ij pumágal za balgarete-palcéne da učat nauka ud verata na tejna májćensć jazić i da molat na tozi jazić.

Mlogu hubeve pántimi sincata još guspudina ordinárus **Kernweisz Konrád**. Toj ij bil zamestnić na biskupa u náj težćite gudini, u gudinte na kumunizma du 1983 - ta gudina i mlogu pate ij dvádel u Bišnov gá-j krizmil dicáta. Toj jáku ij bil nastojin za i balgarete-palcéne ud Banáta da si imat misnici palcéne i mlogu mončita ij prejal u katuličánskata škula ud Alba Iulia. Taj u négvotu vreme s négvotu dupušténji sa pusvetili za misnici po-više bišnuvene. U 1963 Gusp. Áugustinov Gjuka, u 1964 Gusp. Nákov Nikola, u 1965 Gusp. Vasilćin Jána, u 1969 Gusp. Kalapiš Máci u 1970 Gusp. Velčov Pérka, u 1973 Gusp. Augustinov Šeba i u 1988 Gusp. Kalapiš Dáni. Négu i s tuj gu pántimi či sas seku

prelega gá-j dvádel u Bišnov mu-j dekal da si upázimi verata, jazika i nusijata.

Guspudin Kerweisz ij umrel u 1981-ta gudina i sa gu zakupáli u Čákuv. Sled négvata smrač vremenitu ij mámil biskupijata Guspudin Ferdinand Hauptmann. Toj, spured či-j bil vremenitu ordinarius, ne imál vazmožnus da puházde paračijte i vernicite. U 1983-ta gudina sa imenuvali za Ordinarius Guspudina **Sebastijána Kräuter**. Posle u 1990-ta gudina sa gu pusvetili za biskup. Toj mlogu pate ij dvádel u Bišnov, možimi da ričemi či gá god ij imál prelega. U predičíte zámánj ij spumeneval či mu-j drágu da dodí megju nám, zaštotu vidi či vernicite ud tuje sélu daržat na verata i na tejnite ubičáje. Toj zámánj ij bil nastojin da naprávi kakotu ij blo vazmožnu, za da pumogni i da naprávi neštu hubavu na vernicite. U négvotu vreme s négvotu dupušténji i brigosnus smi natrukvali u kumuniskotu vreme mulitvenu knigče, a posle Kátačizmus i Biblija za dicáta i slad tuj pá s négvotu dupušténj i s négvata pomuš smi natrukvali Svetotu Pismu na Novija Zákun. Spured či zámánj ij bil pukraj nám, mu-j ukurážval i pumágal u satu, vernicite ud Bišnov ni šta gu zabrávat.

U 1986-ta gudina prez letutu u Bišnov ij imálu krizmánji. Na tuje krizmánji mu-j puhodil, pukraj guspudina ordinárius Kräuter Sebastiján i ordináriusa ud Iasi (zamestnika na biskupa, posle pusvetén biskup)

Chyghai Pinar Toj gahajalninguzmishashtafuqar
gahajalninguzmishashtafuqar gahajalninguzmishashtafuqar

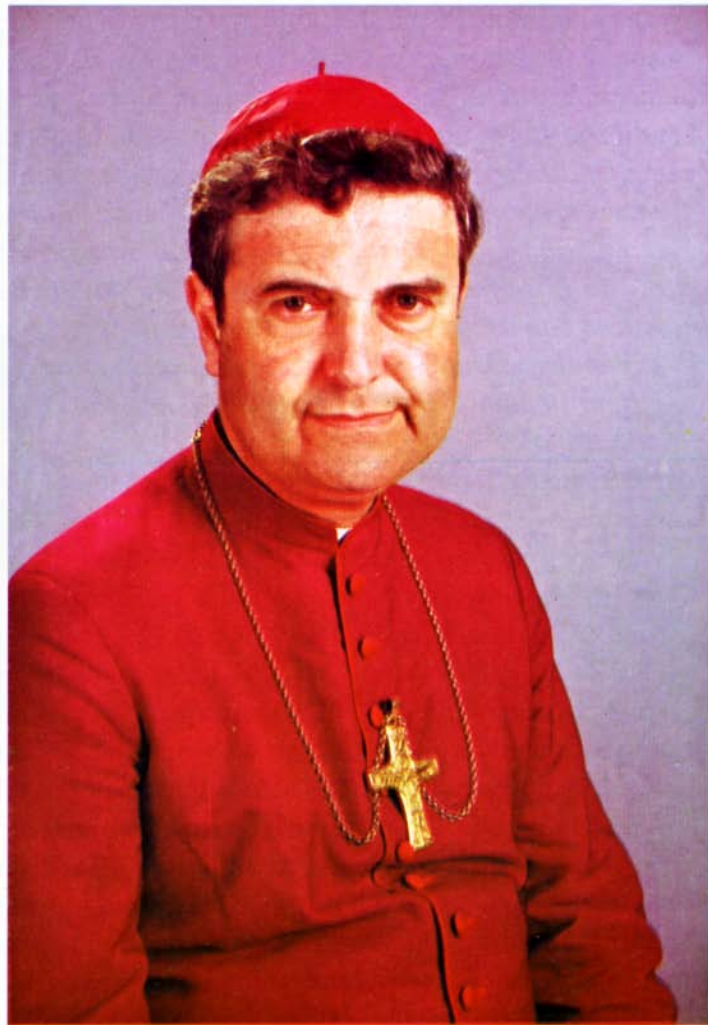

Gherghel Pétar. Toj ij znájal mlogu neštu za balgarete-palcene spured či idno vreme ij hodil na škula zágjnu s nám u Alba Iulia i smi bli u idin klás. Toj mlogu ij daržál na nám i zámánj ij pital za náštu stánji. Katu se-j javila spumenatata prelega ij dušal ud na deléku da vidi di žuvejmi i kecé smi nija tuka u Banáta. Sled katu mu-j ukurážval u predikata da ustánimi pu pate na verata, kacétu sa bli nášte prededve s hubančí spomene si-j učal.

U 1992-ta godina mu-j puhodil guspudin Biskup ud Plovdiv, **Georgi Jovčev.** Toj ij čul za nám balgare-palcene ud Banáta i či smi si upázli katuličánskata vera, kujatu sa ja imáli nášte prededve u Bulgárijia i se-j udlačil da mu puhodi. Toj ij bil parvija biskup balgarin kojtu ij puhodil nám balgarete-katuličáne, kujatu smi napusnali Bulgárijia. U Bišnov ij sedel nekolku dene, se-j sreštel s vernicite i s dicáta, kujatu báš tugázi sa dvádeli seku denj na nauk i u nedele mu-j udslužil idna sveta misa u kujatu si-j ubádil radusta i začudvanjétu či smi bli kadarni da si upázimi verata, balgarskotu saznánj i jazika. Toj nit sigá ne mu zabrávil i gá god ima prelega pita za nám.

U 1998-ta godina smi natrukvali svetotu Pismu na Novija Zákun na balgarscíja-palcensć jazić. Taze ij idna izvanredna rabota u istorijata na seku nárud i za tuj s tazi prelega smi puzváli guspudina arhibiskup ud Alba Iulia, **Jakubinyi Gjuri,** kojtu dalgju vreme ij bil dáskal u gornite škuli, u teologijata i ij predával báš nauka

svazan sas svetotu Pismu. Toj, kojtu mu puznáva hubeve, zaštotu u škulata ud Alba Iulia ij bil zágjnu s balgare-palcene, a pukraj tuj ij čal i istorijata na balgarete katuličáne s taze prelega ij bil nastojin da dodí megju nám i da mu dadé upatvanj u svazka sas svetotu Pismu. U hubankata predika mu-j ubádíl i slédnite hurti. *“Kakva gulema rádus ij u dvehiljadi gudišnata istorija na čarkvata či se-j natrukvalu svetotu Pismu na Novija Zákun na banátsčija balgarsč jazič. Da sti falosi či imat taze izvanderna kniga, kujatu vu nosi blizu du vás božjitu navišténj ubádnú s čeleşči hurti nadahnati ud Duha Svetija...”*

U gudinata 2000 ij dvádel vaz nám u Bišnov, možimi da ričémi, náj-vazdignatija čarkovin gustenin. Toj ij bil nuncisa (prátnika) na sveti Baštá Pápa ud Romanija **Jean Claude Perisset**, se razbire zágjnu s náša biskup s guspudina **Mártin Roos**. Toj, kača prátnič na sveti Baštá Pápa ij imál ole da puznáj vernicite ud Timišvárskata biskupija, megju kujatu i nám balgarete-palcene. S tazi prelega sa dušli u Bišnov i vernici ud Vinga i ud Bréšča za na idno mestu da se sreti sas sate balgare-palcene ud Banáta. Na 24 aprila smi gu pusretli náj-parenj napreč paračijata a posle u čarkvata s parádja. Sate selá sa gu puzdráveli i sa se predstavli da gji puznáva i zágjnu smi daržáli sveta misa u kujatu sate vernici čeć i dicáta sa molili i peli, kujétu jáku ij harésvalu na gustenina. Sled

katu se-j mánal na nekolku dene ij prátil idno pismu u kujétu mu piši slédnotu:

“Napreč da utida u Rim se useštem dlažin da si ubáda dalbokata zafálnus za rádustnotu i prázničnotu prejemenj, kujétu mi ji-j dálu društvutu na vernicite prebránu u Stár Bišnov s prelegata katu sam puháždél Timišvárskata biskupija. Taze zafálnus ij kantu unezi, kujatu sa preprávli satu s tolkus nastojnus i álduve s prelegata na hubankotu sreštenj ud na 24 aprila.

Tuje sreštenj ji páza u mojte spomene i to me deka da mola za vaše paračiji, za teze vernici izpalnati s pučítvanji kantu Svetija Baštá Pápa, kujétu sa-j pukázali na négva predstávnič.

Puutvárem velikdešnite pozdrave kantu sincata i vu práštem moja blágusov na vás sincata.

Ustánvam u Guspudina Isukrasta váša Jean Claude Perisset”.

Sklučvanj

Sled gá prečetémi taze kniga useštemi za istu či nášte prededve s gulemi álduve sa izgradili hubanka čarkva, ama i tuj useštemi či hubusta na čarkvata ni se sastujé sám u tuj či dzidvete sa ji izgradéni hubančí i sa učični sas sekakaj fel čičnusti, negu čarkvata ij náj hubanka gá ij palna s vernici.

Bišnovskata dvestotni gudišna čarkva zámanj ij blá palna s vernici. Tá, za bišnuvenete ij blá mestutu détu sa dubáveli náj-skapite raboti: verata, utránvanji, usarcevanji za u žuvota i gá ij blo nužnu, raztušvanji. Bišnuvenete tuka sa si uputrebuvati i si uputrebuvat májčinija jazić i sa usešteli či sa balgare-palcene. Néka badi taze čarkva i na dálja kakotu ij blá i du sigá, mestutu détu bišnuvenete za se prebiret, za se srešet s Guspudina Boga i na májčinija jazić za gu slávet, mestutu détu za dubávet milusti za da žuvejat pušténu, kača balgare u krastjánsćija duh i taj da sa milni na Guspudina Boga, tejna Storitelj. Taj da badi!

Kazálu

Uvod	3
------------	---

I del: Bišnuvenete	5
--------------------------	---

Ud di se vlečat Bišnuvenete	6
Kakva nácja sa bli stanovnicite na teze selá	6
Kakva vera sa imáli stanovnicite ud teze selá	10
Ud gá sa katuličáne balgarete-palcene	12
Za pauličénisma ud Ásija	14
Kako uči pauličénizma ud Ásija	14
Istorijata na pauličénizma ud Ásija	15
Imat li balgarete-palcene svazka s pauličénizma ud Ásija	16
Zašto sa dumali na balgarete-palcene či sa eretici	19
Belené	21
Trančevica	24
Oreš	27
Lažene ali Málčik	30
Balgarete katuličáne ud na zaseždenj napusnat Bulgárijia	31
Gá sa napusnali naše prededve, balgarete-palcene Bulgárijia	32
Balgarete katuličáne napusnat Oltenija	34
Kačé sa patuvoli balgarete-palcene kantu Bišnov	36
Zasélvanjétu u Stár Bišnov	36
Kolerata	38
Kolku sa bli balgarete-palcene katu sa nasélili u Banáta	38

II del: Čarkvata ud Stár Bišnov	41
---------------------------------------	----

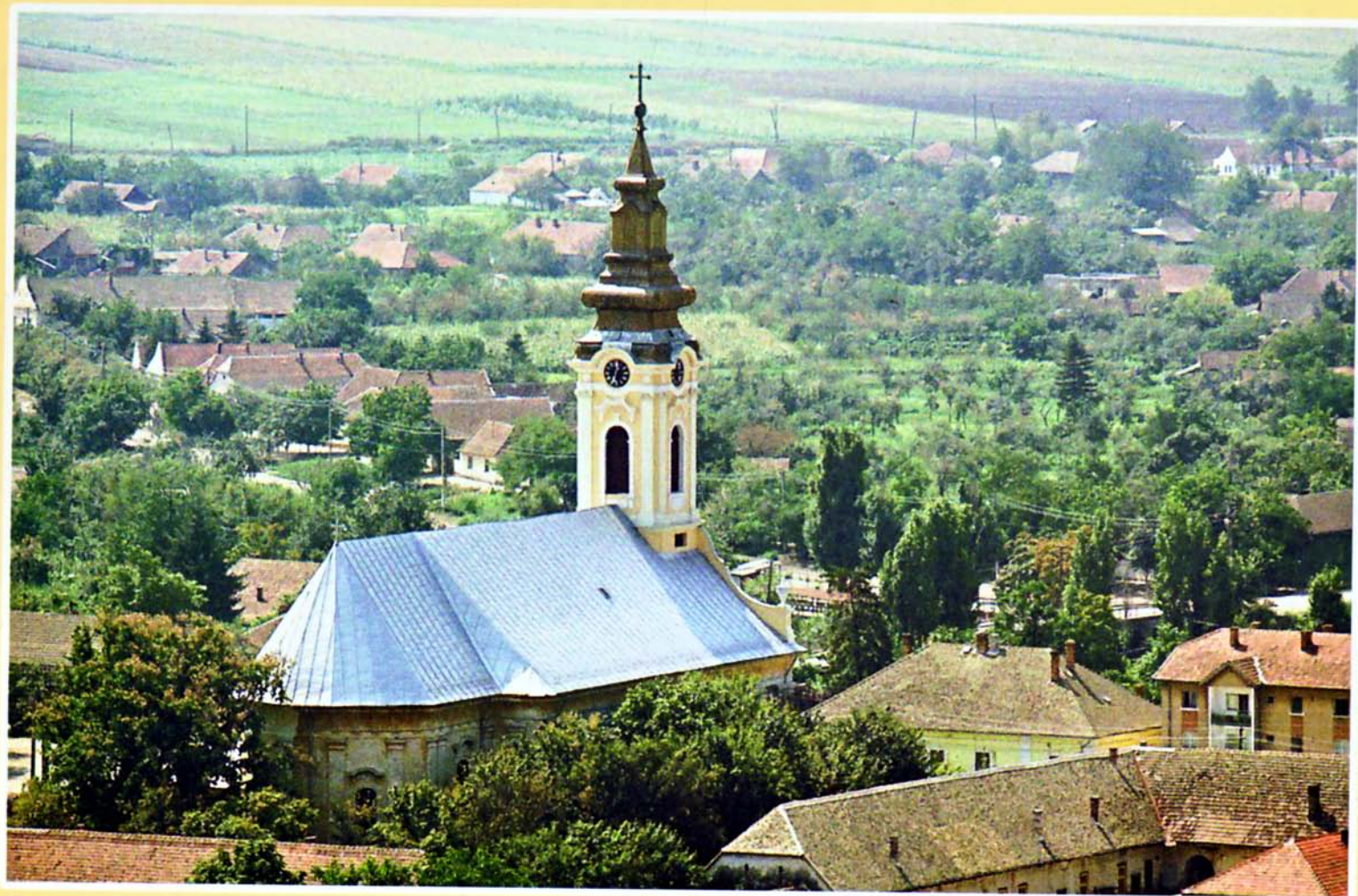
Parvata i drugata čarkva ud Bišnov	42
Čarkvata ud Bišnov treba da ja razvalat	42

Kakva čarkva sa se udlačli da si izgradat Bišnuvenete	43
Krérvanjétu na gradenjtu na novata čarkva	45
Blágusova na kámaka za u fundáménta	46
Svaršvanjétu na gulemata rabota	47
Uriždenjétu na čarkvata	48
Čipvete i manenite ultáre	50
Bišnuvenete se preprávét za gulemija prázníc na pusvetevanjétu na čarkvata	51
Pusvetevanjétu na čarkvata – parvija denj	52
Pusvetevanjétu na čarkvata – drugijja denj	53
Kačé izgadvá bišnovskata čarkva	55
Drugijje zabelezani raboti u svazka s čarkvata	57
Kako znájmi za dzonjtata	61
Vatrešnotu fárbenj na čarkvata	62
Uriždenjétu na čarkvata	66
Vankašnotu dumestvanji na čarkvata	68

III del: Čarkvata i vernicite	71
-------------------------------------	----

Čarkvata ij mestutu détu vernicite se klánat na Guspudina Boga	72
Čarkvata ij mestutu détu dicáta se zapuznájat s verata	73
Dicáta u čarkvata prejemet sakraméntete	81
Dicáta u čarkvata služat vaz ultáre u svetata misa	86
Vernicite u čarkvata važat ženitba	87
Vernicite u čarkvata se srešet sas znameniti gustene	88

Sklučvanj	94
-----------------	----

ISBN 973-602-059-2